

RITA ŠEPETYTĖ

„Pamokslų vairingose materijose“ kalbos ypatybės

Rinkinio pamokslai sakyti 1799–1831 metais (dėl 1834 metais datuoto pamokslo žr. Subačius 1996: 29), todėl jų rašyba, morfologija ir leksika iš dalies įvairuoja. Keturi pamokslai įvardyti kaip sakyti ne Pabrėžos, o kitų kunigų, juose taip pat yra šiokių tokių ypatumų. Vienas pamokslas sakytas Mažojoje Lietuvoje ir kardinaliai skiriasi kalbos ypatybėmis. Todėl reikia atskirai aptarti žemaitiškai sakytus ir pastarąjį.

I. ŽEMAITIŠKAI UŽRAŠYTI PAMOKSLAI

Jų rašybą ir pajūrio žemaičių tarmės, kuria rašė Pabrėža, fonetikos atspindėjimą išsamiai ir chronologiškai nuosekliai išanalizavo Giedrius Subačius studijoje (1996), joje ir datuoti 4 be nurodytos datos šio rinkinio pamokslai (žr. Rankraščio aprašą). Todėl šiame rašinyje daugiau dėmesio bus skiriama kirčiavimo aspektams ir morfologijai bei leksikai.

Pavyzdžiai pateikiami kursyvu, po tildės ženklo – transponuotos formos kursyvu, arba formų reikšmės (bendrinės kalbos atitikmenys) stačiu šriftu, po jų, jei reikia, viengubose kabutėse stačiu šriftu leksinė reikšmė; sutrumpinimas bk. reiškia ‘transponuojama į bendrinę kalbą’.

1. RAŠYBA, FONETIKA IR KIRČIAVIMAS

1.1. Raide *a*, be įprastinių pozicijų, žymimas garsas: 1) nekirčiuotose atvirose ir uždarose galūnėse, bk. *o*, *os*: *Jszganima ~ Išganymo 1, trąksma ~*

tranksmo ‘trenksmo’ 4, *smutna weyda* ~ *smūtno* (liūdno) *veido* 127, *artyma* ~ *artimo* 271, *stata* ~ *stato* 4, *roda* ~ *rodo* 10, *nemoka* ~ *nemoko* 14, *yszsymana* ~ *išsimano* 19, *nemata* ~ *nemato* 94, *draska* ~ *drasko* 271, *palyka* ~ *paliko* 41, *auga* ~ *augo* 121, *kasyna* ~ *kasino* (rūpinosi kasimu) 678, *sawa* ~ *savo* 1, *tawa* ~ *tavo* 271, *łoskas* ~ *loskos* ‘malonės’ 10, *bórnas* ~ *burnos* 69, 87, 469, 492, 713 (pastarieji užrašymai patvirtina baritoninį žodžio *burna* kirčiavimą, plg. ZI 42), *mieras* ~ *mieros* 320 (plg. KrtnŽ), *stowiłtas* ~ *stovylos* gen. 121, *primindamas* ~ *primindamos* (priešdėlį *pri-* Aleksandravičius (1959: 133) transponuoja kaip *pry-*, bet KrtnŽ jis traktuojamas kaip *pri-*) 5, *ateydamas* ~ *ateidamos* 645, *Szwełynamas* ~ *šventinamos* 14, *paligintas* ~ *palygintos* pl. 66, *paszweřstas* ~ *pašveřstos* 95, *pałaymintas* ~ *palaimintos* 579; 2) nekirčiuotoje galininko galūnėje, bk. *q*: *łayka* ~ *laiką* 1, *bałsa* ~ *balsą* 4, *Jszganima* ~ *išganymą* 485.

1.2. Raidė *q* žymi: 1) suaukštaitintus dvigarsius [ɔŋ], [ɔm], bk. *an*, *am* (žr. dar Subačius 1996: 18, 29): *beatsyrąd* ~ *beatsiranda* 2, *dągyszka* ~ *dangišką* 2, *gyidąt* ~ *giedant* 4, *giwenąt* ~ *gyvenant* 49, *sąkalbesni* ~ *sankalbesnį* 39, *tąkesney* ~ *tankesniai* tankiau 59, *dątu* ~ *dantų* 389, *paprąt* ~ *papranta* 122, *dągstey* ~ *dangstei* 546, *brątays* ~ *brantais* 636, *kąpy* ~ *kampe* 273, *patąp* ~ *patampa* 706; 2) 1799 metų pamoksle – tarmės dvigarsį [ɔu] kai kurių žodžių šaknyje, atliepantią bk. *q*: *atgrązinty* ~ *atgrąžinti* 248, *sógrązynyma* ~ *sugrąžinimo* 251.

1.3. Raide *ę* aukštaitiškai žymimi dvigarsiai [ęn], [ęm], bk. *en*, *em* : *iprawodyjęczios* ~ *iprawodijančios* ‘įvedančios’ gen. 1, *Szweřtos* ~ *Šventos* gen. 1, *pasybęgy* ~ *pasibengė* pasibaigė 2, *pękys* ~ *penkios* 2, *sęk* ~ *senka* seka 22, *gausętis* ~ *gausiantys* 42, *lęgwamy* ~ *lengvame* 80, *lęta* ~ *lenta* 122, *stęgdams* ~ *stengdamas* 345, *nóuskędósi* ~ *nuoskendusį* 351, *mękay* ~ *menkai* 360, *nóutręktu* ~ *nuotrenktų* 360, *lępoms* ~ *lempoms* 386, *ysztepyma* ~ *ištempimą* 621.

1.4. Raide *e* žymimas [e]: 1) kai kurių daiktavardžių galūnėje, bk. *ė*: *Geribe* ~ *gerybė* 10, *teysibe* ~ *teisybė* 66, *daugibe* ~ *daugybė* 67, *Nekątribe* ~ *nekantrybė* 346, *pyktibe* ~ *piktybė* 356, *wyinibe* ~ *vienybė* 367, 630, *Wiresnibe* ~ *vyresnybė* 391, *linksmibe* ~ *linksmybė* 578, *sragibe* ~ *sragybė* 696, *netyksziste*, *yr beprotiste* ~ *netikšystė* ir *beprotystė* 424, *Karaliste* ~ *karalystė* 515; 2) kirčiuotoje galūnėje po minkštojo priebalsio ar *j*, bk. *a*: *toke wale* ~ *tokia valia* 10, *mysle* ~ *mislia* ‘mintis’ 525, *Nadieje* ~ *nadieja* ‘viltis’ 16, *pylnyje* ~ *pilnija* ‘pilnatis’ 40.

1.5. Raidė *é* žymi, bet ne visai nuosekliai, [ie]– bk. *é*, po *j*: *Jémymys* ~ *émimas* 113, *prijémys* ~ *priėmęs* 36, 117, *nejėmy* ~ *neėmė* 117, *jėmiaus* ~ *ėmiaus* 128, *jėmies* ~ *ėmės* 472, 750, *Jėmeys* ~ *ėmeis* 484, *atjėstó* ~ *atėsta* instr. 127, *sójėdy* ~ *suėdė* 572, *óžjėdi* ~ *užėdį* 679, *kojėmis* ~ *kojėmis* 707, *kraujė* ~ *kraujė[je]* 714, *Dydžiojė* ~ *didžiojė[je]* 396, *deszynojė* ~ *dešinojė[je]* 412, *tykrojė* ~ *tikrojė[je]* 633, *pyrmojė* ~ *pirmojė[je]* 692. Kretingiškių tarmėje bū-tasis kartinis su *j* kamiengalyje yra *é* kamieno (Aleksandravičius 1959: 112, 126), tai atspindėta ir pamoksluose, nors ne visai nuosekliai: *Spawiedojės* ~ *spawiedojės* ‘atliko išpažintį’ 396, *nestorojės* ~ *nestorojės* ‘nesistengė’ 471, *gatawojės* ~ *gatawojės* ‘ruošėsi’ 494, *pasakojės* ~ *pasakojės* 514, *byjojės* ~ *bijojės* 585, *byjojėmos* ~ *bijojėmos* 498, *nóulyjės* ~ *nuoliejės* nusiliejo 592. Kaip matyti iš pavyzdžių, taip užrašytos sangražinių veiksmažodžių formos.

1.6. „Raide *i* žymėjo visų pirma savo tarmės nepaplatėjusį *i* [i], [i]“ (Subačius 1996: 13), bk. *y*, *i*, *i*: *sakits* ~ *sakytas* 1, *ira* ~ *yra* 1, *Seseris* ~ *seserys* 1, *szyrdis* ~ *širdys* 5, *szpigas* ~ *špygas* 45, *traukimus* ~ *traukymus* 86, *draskima* ~ *draskymą* 271, *praritu* ~ *prarytų* 361, *nepririditu* ~ *neprirydytų* 396; *geriausi* ~ *geriausį* 1, *Dali* ~ *dalį* 57, *listy* ~ *lįsti* 79, *dristy* ~ *drįsti* 503, *isymerkys* ~ *įsimerkęs* 357, *nedris* ~ *nedrįs* 426, *neispis* ~ *neįspįs* 434; *akis* acc. pl. 4. Ta pačia raide žymimas balsis: 1) kai kurių vardažodžių galininko galūnėje po minkštojo priebalsio ar *j*, bk. (*i*)*q*: *welni* ~ *velnią* 38, *keli* ~ *kelią* 676, *wieji* ~ *vėją* 39, *krauji* ~ *kraują* 91, *galwyji* ~ *galviją* 393, *nauji* ~ *naują* 605; 2) veikiančios rūšies esamojo laiko dalyvių vardininko galūnėje po *j*, *é* kamieno veiksmažodžių, kurių šaknis baigiasi *l*, *r*, *k*, esamojo laiko dalyvių vardininko galūnėje, taip pat būsimąjo laiko dalyvių vardininko galūnėje (Aleksandravičius [1959: 135–136] transponuoja šias galūnes *-js* arba *-į* pl.): *karojis* ~ *karojās* ‘baudžias’ 13, *kridwyjis* ~ *krydvijas* ‘skriaudžias’ 197, *atmonyjis* ~ *atmonijas* ‘atkeršijas’ 388, *gyrtaujis* ~ *girtaujās* 400, *milis* ~ *myliās* 20, *galis* ~ *galiās* 22, *negalis* ~ *negaliās* 298 (bet pl. *nebgalėtis* ~ *nebgaliantys* 73), *gólis* ~ *guliās* 384 (*gólynty* ~ *guliančio* 429), *neregis* ~ *neregias* 90, *netóris* ~ *neturias* 555 (*netórėtis* ~ *neturiantys* 66), *nenoris* ~ *nenorias* 175 (*norėtymys* ~ *noriantiems* 368), *netykis* ~ *netikias* 333, *reiki* ~ *reikią* 208, *gausis* ~ *gausias* 16, (*gausėtis* ~ *gausiantys* 637), *paspiesis* ~ *paspėsiās* 42, *aptóriesis* ~ *apturėsiās* 73 (*aptóriesėtis* ~ *apturėsiantys* 64), *busis* ~ *būsiās* 73 (*busėty* ~ *būsiančio* 648), *atsykelsis* ~ *atsikelsiās* 156, *yszbieksis* ~ *išbėgsiās* 202, *giwensis* ~ *gyvensiās* 201, 425 (*giwensyntis* ~ *gyvensiantys* 425), *karalausis* ~ *karaliausiās* 354, *stosis* ~ *stosiās* 749. Ši raidė rašoma ir: 1) pirminiuose dvigarsiuose *in*, *im* (plg. ZI 27, Grinaveckis 1973: 209): *netink* ~ *netinka* 44, *sótrinty* ~ *sutrinti* inf. 76,

tingiedamis ~ tingėdamys 94, žinda ~ žindo 122, gimdomis ~ gimdomys 355; 2) vietoje j žodžio pradžioje ir intervokalinėje pozicijoje (ne visai nuosekliai): *iey* ~ *jei* 2, *iogey* ~ *jogei* 9, *ióu* ~ *juo* (bet ir *jóu*) 90, *ióuba* ~ *juoba* 92, *iums* ~ *jums* 675, *iprawodyiyma* ~ *įpravodijimo* 'įvedimo' 1, *tilieiy* ~ *tylėjime* 4, *Padieiyms* ~ *padėjimas* 13, *igyiy* ~ *įgijimo* 121, *parspiejėzioiy* ~ *parspėjančiojo* 352, *dowynoiyma* ~ *dovenojimo* 'dovanojimo' 440, *óždegynieiey* ~ *uždeginėjo* 545, *apsykrysztyiēt* ~ *apsikrikštijant* 494, *begrieszyiēt* ~ *begriešijant* 'nusidedant' 504, *kyrmieiy* ~ *kirmėjės* 598.

1.7. Raidė y žymi paplatėjusį i, dabartine transkripcija [e], bk. i: *padawyma* ~ *padavimą* 1, *sósymylyma* ~ *susimilimo* 3, *teymó* ~ *teimu* 271, *byra* ~ *biro* 366, *tólžys* ~ *tulžis* 496. Šia raide taip pat žymimas: 1) dvigarsių *ir* ir *il* pirmasis sandas: *Pyrm* ~ *pirm* 1, *yr* ~ *ir* 1, *szyrdys* ~ *širdis* 4, *yszgyrsma* ~ *išgyrsma* išgyrsime 271, *Gyrtiby* ~ *girtybę* 391, *pawyrty* ~ *pavirtę* 399, *pyłwa* ~ *pilvo* 36, *smyłka* ~ *smilko* 38, *patylpty* ~ *patilpti* 271; 2) antrinių dvigarsių *in* ir *im* pirmasis sandas: *wyns* ~ *vienas* 2, *tyn* ~ *ten* 5, *ateysynt* ~ *ateisiant* 381, *wądyns* ~ *vandens* 586, *wysyms* ~ *visiems* 3, *symty* <...> *syntumem* ~ *semi* <...> *semtumiam* 706; 3) garsas nekirčiuotoje atviroje ir uždaroje galūnėje, atliepiančioje bk. -ė, -ės: *saky* ~ *sakė* 1, *szłowy* ~ *šlovė* 78, (plg. *Szłowy yr garbie* ~ *šlovė ir garbė* 507), *mergy* ~ *mergė* 123, *seyly* ~ *seilė* 349, *pomietys* ~ *potėtis* 'atminties' 14, *yszgalys* ~ *išgalės* 81, *szłowys* ~ *šlovės* 271, *ógnys* ~ *ugnės* ugnies 361, *małonys* ~ *malonės* 364; 4) garsas nekirčiuotoje atviroje ar uždaroje galūnėje, bk. -o, -os, -ę, -ęs, -ą po minkšto priebalsio ar j: *prasydedqty* ~ *prasidedančio* 1, *naujy* ~ *naujo* 60, *Kraujy* ~ *kraujo* 91, *wieiy* ~ *vėjo* 364, *koky* ~ *kokio* 21, *netykszy* ~ *netikšio* 424, *ne-szioiy* ~ *nešiojo* 343, *rupieiy* ~ *rūpėjo* 465, *yszlyjy* ~ *išliejo* 573, *naujojy* ~ *naujojo* 678, *skaytączioiy* ~ *skaitančiojo* 691, *Bažniczys* ~ *bažnyčios* 14, *priryjósys* ~ *pririjusios* pl. 396, *kelys* ~ *kelios* 628, *perkunyiys* ~ *perkūnijos* pl. 10; *garby* ~ *garbė* 12, *Sauly* ~ *saulę* 35, *szłowy* ~ *šlovę* 271, *gaujy* ~ *gaują* 91, *stypry* ~ *stiprią* 17, *póulys* ~ *puolęs* 63, *ysztrószkys* ~ *ištroškęs* 84, *aptórieiys* ~ *apturejės* 686, *sawys* ~ *savęs* 1, *mónys* ~ *munęs* manęs 14, *tawys* ~ *tavęs* 35 (pastarieji užrašymai rodo, kad šie įvardžiai kirčiuojami šaknyje, plg. Aleksandravičius 1964: 121); 5) garsas įnagininko, vietininko, šauksmininko galūnėse, bk. -e: *Karalisty* ~ *karalyste* 19, *yszđoutamy* ~ *išduotame* 1, *Tiewy* ~ *Tėve* 14, *Pony* ~ *Pone* 96; 6) susiaurėjęs e: a) prieš n: *dowynoty* ~ *dovenoti* 'dovanoti' inf. 1, *dowynu* ~ *dovenų* 'dovanų' 63, *Szwęty-nibiu* ~ *šventenybių* 30, *sunkynibes* ~ *sunkenybes* 626, *primynó* ~ *primenu* 64, *teprimynas* ~ *teprimenas* teprisimena 384, *atmyny* ~ *atmeni* 762, *letyna* ~ *leteną* 83, *pelynus* ~ *pelenus* 117, *kepynas* ~ *kepenos* kepenys 496; b) prieš g:

žygnoiymu ~ žegnojimų 38, atsyžygnodams ~ atsižegno damas 96, parsyžygnoiyma ~ parsyžegnojimo 523.

1.8. Digrafu *ie* žymimas tarmės dvibalsis [ie], bk. *ė*: *yszplieszy ~ išplėšė* 2, *apkalbieyima ~ apkalbėjimą* 271, *Gyismie ~ giesmė* 4, *ózdarbies ~ uždarbės* 12 (kirčiavimą patvirtina KrtnŽ ir LKŽ), *gerklies ~ gerklės* 36, *Gegóžies ~ gegužės* 40, *garbies ~ garbės* 425, *baydiklie ~ baidyklė* 585, *Stogynie ~ stoginė* 596, *Zwayzdie ~ žvaizdė* 682, *puslie ~ pūslė* 699, *jaunitelie ~ jaunytelė* 694. Ankstyvuosiuose pamoksluose „po minkštojo [lʹ] prieš žemaičių dvibalsį [ie], t. y. [lʹie] (bk. *lė*), dar rašė be *i*, t. y. ne *lie*, o *le*“ (Subačius 1996: 17), tokių užrašymų pasitaiko ir vėlesniuose pamoksluose, pvz: *mi-leiyima ~ mylėjimą* 66, *ózslepys ~ užslėpęs* 433, *galedams ~ galėdamas* 436, *negaleiy ~ negalėjo* 440. Šiuo digrafu žymimas ir skolinių *ie: wiernas ~ viernos* ‘ištikimos’ 1, *swieta ~ svieta* ‘pasaulio’ 2, *grieszitu ~ griešytų* ‘nusi-dėtų’ 29, *prietelu ~ prietelių* ‘draugų’ 31.

1.9. Raide *ó* žymimas garsas [o], bk. *u: kórios ~ kurios* gen. 1, *prisakimó ~ prisakymu* 271, *bepygó ~ bepigu* 271, *praejósemy ~ praejusiamie* praėjusiamie 271, *litós ~ lytus* 469, *trópóтели ~ truputelį* 502, *kókóli ~ kukulį* 548, *nóusósósi ~ nuosususį* 636. Taip pat šia raide žymimas: 1) dvigarsių *ul* ir *ur* pirmasis sandas: *órmó ~ urmu* 4, *prapóls ~ prapuls* 59; 2) antrinių dvigarsių [om] ir [on] (*um* ir *un*) pirmasis sandas: *kómbari ~ kambarį* 125, *ónt ~ ant* 1, *óntryms ~ antriems* 5, *Óns ~ ans* ‘jis’ 13, *ónti ~ antį* 123, *kóntynis ~ kantynis* ‘patenkinti’ 348, *óngoiy ~ angoje* 350, *Móndribys ~ mandrybės* 392, *Dóngay ~ dangai* dangūs 508, *ónglis ~ anglis* acc. 650, *ónksty ~ ankstie* anksti 745; 3) garsas *u* kamieno daiktavardžių galininko galūnėje, bk. *-y: ómzió ~ amžių* 3, *Krizió ~ kryžių* 28; 4) garsas nekirčiuotose veikiamųjų esamojo laiko vyriškosios giminės dalyvių vardininko galūnėje, bk. *-qs: esós ~ esqs* 3, *patwyrtnós ~ patvirtinqs* 65, *marynós ~ marinqs* 243, *garbynós ~ garbinqs* 326, *twyrtnós ~ tvirtinqs* 576, *myrsztós ~ mirštqs* 302, *troksztós ~ trokštqs* 293, *rukstós ~ rūgstqs* 398, *nesóprátós ~ nesuprantqs* 352, *atsyrqđós ~ atsirandqs* 506, *pagėdós ~ pagendqs* 643, *pasyjuntós ~ pasijuntqs* 530, *eytós ~ eitqs* einqs 729, *yiszkós ~ ieškqs* 416, *yszmanós ~ išmanqs* 433, *dažós ~ dažqs* 38, *sakós ~ sakqs* 64, *darós ~ darqs* 87, *matós ~ matqs* 134, *rodós ~ rodqs* 145, *pyłdós ~ pildqs* 175, *draskós ~ draskqs* 247, *waldós ~ valdqs* 283, *apgyrdós ~ apgirdqs* 393, *statós ~ statqs* 753, *nežynós ~ nežinqs* 620, pl. *esó ~ esq* 220, *nebesó ~ nebesq* 290, *begiwenó ~ begyvena* 251. Kaip matyti, daug šių dalyvių sudaryta iš *o* kamieno veiksmazodžių, plg. LKA III 39. „Iš šio (-o kamieno R. Š.) veiksmazodžių kamieno padarytieji dalyviai turi kirtį šaknyje“ (Aleksandravičius 1959: 135); 5) garsas *a*

kamieno daiktavardžių vardininke, kai galūnė neredukuojama dėl sunkiai ištariamų priebalsių samplaikos: *trąksmós* ~ *tranksmas* 'trenksmas' 4, *werksmós* ~ *verksmas* 361, *Dziauksmós* ~ *džiaugsmas* 382, *paweykślós* ~ *paveikslas* 5, *Óntrós* ~ *antras* 16, *tykrós* ~ *tikras* 381, 441, *Łatros* ~ *latras* 517, *Abrozós* ~ *abrozas* 'paveikslas' 29, *lósús* ~ *liuosas* 'laisvas' 81, *Biesós* ~ *bieras* 'velnias' 348, *wysós* ~ *visas* 353, *mažós* ~ *mažas* 126, *ginklós* ~ *ginklas* 409, *griesznós* ~ *griešnas* 'nuodėmingas' 756.

Antrinių dvigarsių *um* ir *un* pirmasis sandas gana nuosekliai žymimas ó kai kuriose šaknyse: *tams-*: *tómsibiu* ~ *tamsybių* 3, 469, *tómsibys* pl. ~ *tamsybės* 466, *tómsibes* ~ *tamsybes* 262, 298, *tómsibiesy* ~ *tamsybėse* 615, *Tómsós* ~ *tamsus* 84, *tómsós* 523, *tómsioiy* ~ *tamsiojo* 434, *tómsius* ~ *tamsius* 542 (pasitaikė tik vienas kitoks užrašymas *tąmsios* ~ *tamsios* gen. 527); *amž-*: *ómžynay* ~ *amžiniai* adv. 5, *ómžynos* ~ *amžinos* gen. 22, *ómžynó* ~ *amžina* instr. f. 60; *gramz-*: *negrómzdinkes* ~ *negramzdinkias* 138, *pagrómzdyni* ~ *pagramzdini* 201, *grómzdynas* ~ *gramzdinas* 264, *pagrómzdyn* ~ *pagramzdina* 328; *ramd-*: *nóusyrómdity* ~ *nuosiramdyti* 154, *nóurómdity* ~ *nuoramdyti* 355, *rómdity* ~ *ramdyti* 377, *nenóurómdisi* ~ *nenuoramdyti* 377, *nóusyrómdy* ~ *nuosiramde* 574; *tramd-*: *nóutrómdima* ~ *nuotramdymo* 348; *samd-*: *sómdyniks* ~ *samdinykas* 169, *nóusómdynieiy* ~ *nuosamdinėjo* 221, *sómdity* ~ *samdyti* 241; *ankšt-*: *ónksztus* ~ *ankštus* 143, *ónkszt* ~ *ankšta* neutr. 505; prielinksnyje ir priešdėlyje *ant*.

1.10. Raidė *o* žymi turbūt žemaitišką [uo]. Be kitų pozicijų, ji rašoma kirčiuotose galūnėse, bk. *-os*, *-o*: *žynios* ~ *žinios* 12, *tyisos* ~ *tiesos* 37, *spylgos* ~ *spilgos* 119 (4 kirčiuotą patvirtina KrtnŽ), *ganiklos* ~ *ganyklos* 289, *dowynos* ~ *dovenos* 'dovanos' 496, *wyinos dyinos* ~ *vienos dienos* 363, *geros* ~ *geros* 12, *wysos* ~ *visos* 19, *wyinokios* ~ *vienokios* 629, *tószczios* ~ *tuščios* 411, *artymos* ~ *artimos* 441, *kožnos* ~ *kožnos* 'kiekvienos' 503, *Szwętos* ~ *šventos* 1, *ątros* ~ *antros* 759, *yszduotos* ~ *išduotos* 114, *gautos* ~ *gautos* 465, *paslieptos* ~ *paslėptos* 393, *prirysztos* ~ *pririštos* 548, *regemos* ~ *regiamos* 629, *dwasyszkos* ~ *dvasiškos* 9, *krykszczionyszkos* ~ *krikščioniškos* 19, *peklyszkos* ~ *pekliškos* 361, *dągyszkos* ~ *dangiškos* 425, *žmogyszkos* ~ *žmogiškos* 482, *czertyszkos* ~ *čertiškos* 'velniškos' 485, *Dyiwyszkos* ~ *dieviškos* 492, *Rojyszkos* ~ *rojiškos* 506, *Katalykyszkos* ~ *katalikiškos* 509, *Zidyszkos* ~ *žydiškos* 512, *pagonyszkos* ~ *pagoniškos* 514, *Tiewyszkos* ~ *tėviškos* 515, *karalyszkos* ~ *karališkos* 581, *Motinyzkos* ~ *motyniškos* 618, *teysingos* ~ *teisingos* 116, *reykalingos* ~ *reikalingos* 354, *rustingos* ~ *rūstingos* 361, *ipatingos* ~ *yparingos* 486, *kyino* ~ *kieno* 271. Kaip matyti iš užrašymų, pamoksluose patvirtinami 1759 metų Ziwato duomenys, kad „priesagos *-iškas* būdvardžiai <...> išlaikydavo pamatinio žodžio kirčiavimo tipą“ (ZI 43).

1.11. Digrafu *yi* nuosekliai žymimas dvibalsis [ei], bk. *ie*: *myiga* ~ *miego* 1, *kelyis* 1, *gyidqczius* ~ *giedančius* 511, *ysztyista* ~ *ištiesta* 568 (dėl *Dyius* žr. Subačius 1996: 17), *Deszimtyis* ~ *dešimties* 9, *pjutyis* ~ *pjūties* 9, *szalyis* ~ *šalies* 24, *žwieryis* ~ *žvėries* 37, *tólzyis* ~ *tulžies* 353, *szaknyis* ~ *šaknies* 427, *žówyis* ~ *žuoies* 496, *szyrdyis* ~ *širdies* 500, *dalyis* ~ *dalies* 517, *Rógpjutyis* ~ *rugpjūtis* 735. Be to, *yi* žymimas: 1) dvibalsis kirčiuotoje galūnėje, bk. *-iq*: *kóryi* ~ *kurią* 381; 2) dvibalsis kai kuriose šaknyse (atrodo, kurios baigiasi pučiamuoju priebalsiu), bk. *ę*: *nóusytyisy* ~ *nuositęsė* 2, *óžtyisy* ~ *užtęsimo* 81, *netyisymos* ~ *netęsimos* 423, *tyisas* ~ *tęsas* tęsiasi 171, *Patyisk* ~ *patęsk* 202, *tyistiyis* ~ *tęsties* 415, *tyisdams* ~ *tęsdamas* 429, *neóžtyiszczio* ~ *neuztęščio* 747, *nedryisqczius* ~ *nedręsančius* ‘nedrįstančius’ 5, *dryisi* ~ *dręsi* ‘drįsti’ 485, *nenóuskyistu* ~ *nenuoskęstų* 350, *atsygyryžtu* ~ *atsigręžtų* 419, *atsygyryszyt* ~ *atsigręšit* 423; 3) dvibalsis sangrąžinių veiksmažodžių veikiamųjų būtojo laiko dalyvių vienaskaitos ir daugiskaitos vardininko galūnėje (šios galūnės kirčiuojamos, žr. Aleksandravičius 1959: 137), bk. *-ęs*, *-ę* (pavyzdžiai transponuojami taip kaip Lietuvių kalbos žodyne): sing. *padieiyis* ~ *padėjęs[is]* 114, *pagrobeyis* ~ *pagrobęs[is]* 118, *pataysisy* ~ *pataišęs[is]* 196, *apkabynyis* ~ *apkabinęs[is]* 256, *yszwedeyis* ~ *išvedęs[is]* 287, *jemyis* ~ *ėmęs[is]* 297, *neligyis* ~ *nelygęs[is]* 326, *stojyis* ~ *stojęs[is]* 492, *meldyis* ~ *meldęs[is]* 591, *siedyis* ~ *sėdęs[is]* 764, pl. *atitraulkyi* ~ *atitraulę[si]* 87, *gólyi* ~ *gulę[si]* 92, *pawogyi* ~ *pavogę[si]* 169, *nóuwilyi* ~ *nuovylę[si]* 189, *Kłauptyi* ~ *klaupę[si]* 334, *padieiyi* ~ *padėję[si]* 412, *sópratyi* ~ *supratę[si]* 555, *pametyi* ~ *pametę[si]* 754, *sótrinyi* ~ *sutrynę[si]* 755.

1.12. Digrafu *ou* žymimas dvibalsis [ou]: 1) bk. *uo*: *nóu* ~ *nuo* 1, *dabarcióu* ~ *dabarčiuo* 1, *szóu* ~ *šuo* 109, *sóupiniu* ~ *suopynių* ‘supynių’ 124, *góustyis* ~ *guosties* 378, *prisrióuby* ~ *prisriubė* 394, *smutnyióus* ~ *smūtnijuos* ‘nusimenu’ 380, *mienóu* ~ *mėnuo* 616, *póulyi* ~ *puolę[si]* 627; 2) bk. *q*: a) kirčiuotoje galūnėje: *tóu* ~ *tą* 1, *anóu* ~ *aną* 34, *kóu* ~ *ką* 271; b) priešdėlyje *sq-*: *sóuspustys* ~ *sąspūstės* 412, *sóuriszy* ~ *sąryšio* 501; c) kai kuriose šaknyse: *grąž-*: *gróuzinty* ~ *grąžinti* 138, *pagróuzynyma* ~ *pagrąžinimo* ‘sugrąžinimo’ 2, *Sógróuzink* ~ *sugrąžink* 108 (1799 m. sakytame pamoksle dažnesni tokie užrašymai: *atgrązinty* 248, *negrązyn* 248, *sógrązyna* 256, *nesógrązynys* 257); *drąs-*: *dróusóms* ~ *drąsumas* 18, *dróusóma* ~ *drąsumo* 83, *dróusibys* ~ *drąsybės* 42, *dróusy* ~ *drąsia* 72, *dróusey* ~ *drąsiai* adv. 124, (bet ir *drąsy* ~ *drąsia* 265); *gąst-*: *parsygóustu* ~ *parsigąstų* 137, *parsygóusk* ~ *parsigąsk* 296, *neparsygóustat* ~ *neparsigąstat* 399; *kąst-*: *ikóustasis* ~ *įkąstasis* 164, *ikóustóuji* ~ *įkąstąji* 241, *ikóusty* ~ *įkąsti* inf. 265, *ikóusta* ~ *įkąsto* 247; taip pat *róusta* ~ *rąstą* 40, *róustay* ~ *rąstai* 488; *spóustus* ~ *spąslus* 697. Kaip matyti, tai šaknys, kurios baigiasi pučiamaisiais priebal-

siais; d) įvardžiuotinių vardažodžių galininko galūnėje: *pyrmóuji* ~ *pirmąjį* 12, *Szwętóuji* ~ *šventąjį* 27, *daromóujy* ~ *daromąją* 23, *raudonóujy* ~ *raudonąją* 753; įnagininko galūnėje: *motryszkóujy* ~ *motriškąja* 272; e) veikiamųjų esamojo laiko vyriškosios giminės dalyvių vardininko kirčiuotoje galūnėje: *neatsymaynúus* ~ *neatsimainąs* 17, *ózmokóus* ~ *užmokąs* 13, *gyróus* ~ *girás* giriąs 49, *tílóus* ~ *tyląs* tylįs 83, *werkóus* ~ *verkąs* verkiąs 110, *dóudóus* ~ *duodąs* 181, *mokóus* ~ *mokąs* 195, *kalbóus* ~ *kalbąs* 203, *geydóus* ~ *geidąs* geidžiaš 233, *smyrdóus* ~ *smirdąs* 265, *lópóus* ~ *lupąs* 290, *neszóus* ~ *nešąs* 374, *priymóus* ~ *priimąs* 375, 482, *nepalaunóus* ~ *nepaliaunąs* 529, *degóus* ~ *degąs* 592, refl. *ymóusis* ~ *imąsis* 180, *Pakalbóusis* ~ *pakalbąsis* 218, *draskóusis* ~ *draskąsis* 240, pl. *pasymóu* ~ *pasimą* 322.

1.13. Raide *u* žymimas tarmės [ū] ar [u], bk. *ū*, *ų*, *u*: *butum* ~ *būtum* 2, *dumotu* ~ *dūmotų* ‘galvotų’ 2, *dziun* ~ *džiūna* 382, *Sunus* ~ *sūnūs* 503; *wysu* ~ *visų* 1, *dayktu* ~ *daiktų* 14, *kuriu* ~ *kurių* 585, *atsiusty* ~ *atsiųsti* inf. 606; *griekus* 4, *Neóžmuszk* ~ *neužmušk* 10, *óžmuszty* ~ *užmušti* 38, *muszty* ~ *mušti* 45, *muszas* ~ *mušas* 89, *musztas* ~ *muštas* 680 (visi šaknies *muš-* žodžiai pamoksluose užrašyti su *u*), *drabuži* ~ *drabužį* 347, *drabuzis* ~ *drabužis* 608. Pasitaikė atvejų, kai *u* pažymėtas trumpas *u* (kur kitais atvejais rašoma *ó*): *grieku* instr. 392, *pakarotu* dual. nom. 595, *afierawoju* ~ *afieravoju* 689. Be to, šia raide žymimas dvigarsių *un*, *um* pirmasis sandas: *sunkey* ~ *sunkiai* 39, *prijungts* ~ *prijungtas* 72, *jungty* ~ *jungti* inf. 528, *skundamus* ~ *skundamus* ‘skundžiamus’ 87, *gundintómi* ~ *gundytumei* 378, *trumpay* ~ *trumpai* 57.

1.14. Dvibalsių *ai* ir *ei* monoftongizacija atspindėta tik iš dalies, dažniausiai rašoma *ay* ir *ey*: *Szytay* ~ *šitai* ‘štai’ 1, *Szwętayseys* ~ *šventaisiais* 66, *tyktay* ~ *tiktai* 271, *anays* ~ *anais* 361, *Szyrdayty* ~ *širdaitę* 485, *Dyiwayti* ~ *dievaitį* 592, *Broley* ~ *broliai* 1, *Yszrinktayseys* ~ *išrinktaisiais* 517, *kreywas* ~ *kreivas* 10, *kreyway* ~ *kreivai* 48, *nepasykreypty* ~ *nepasikreipė* 365, *atsykreypty* ~ *atsikreipti* 423, *atsykreyptu* ~ *atsikreiptų* 515, *Praszaleytey* ~ *prašaleičiai* 523. Monoftongizuojama dėsningai dalelytė *jeib*, pvz.: *jebkokios* ~ *jeib kokios* 1, *jebkoki* ~ *jeib kokį* 11, *jebkóu* ~ *jeib kuo* 15, *jebkoku* ~ *jeib kokių* 44, *iebkoky* ~ *jeib kokio* 381, *jeb kokioiy* ~ *jeib kokioje* 586. Monoftongizacija atspindėta kai kuriais atvejais, bet ne visiškai dėsningai: *ne* ~ *nei* 10, 146, 205, 311, 512(3×) ir *ney* 21, 144, 279, *atsykrepyma* ~ *atsikreipimą* 88, *atkrep* ~ *atreipa* ‘atreipia’ 234, *atsykrep* ~ *atsikreipa* atsikreipia 235, *atkrepyma* ~ *atreipimo* 241, *atrepty* ~ *atreipti* 241, (bet ir *apkreypdamis* ~ *atreipdamys* 239, *yszkreypdamis* ~ *iškreipdamys* 274, *atsykrep* ~ *atsikreipa* atsikreipia 300, *atrepty* ~ *atreipti* inf. 347, *atsykrepys* ~ *at-*

sikreipęs 681), *daktus* ~ *daiktus* 26, *daktó* ~ *daiktu* 429, *apwakszcziojemis* ~ *apvaikščiojamys* 62, *neteraujes* ~ *neteiraujas* 85, *teraujes* ~ *teiraujas* 193, 295, *beterautyis* ~ *beteirauties* 161, *yszsyterauty* ~ *išsiteirauty* 172, *terawymos* ~ *teiravimos* 543, *wyniep* ~ *wieniaip* 37 (*šalia óntreyp* ~ *antreip*), *szep* ~ *šiaip* 250, *szep, ar tep* ~ *šiaip ar teip* 633, *rek* ~ *reik* 258 (bet ir *reyk* 259), *Tepogi* ~ *teipogi* 272, *tepojaus* ~ *teipojaus* 300, *krewa prisika* ~ *kreioq prysikq* 106, *tykta* ~ *tiktai* 158, *czista* ~ *čystai* 236, *Lękiyszka* ~ *lenkiškai* 255, *smertelna* ~ *smertelnai* ‘mirtinai’ 576, *miła* ~ *mylai* (bet ir *miłay* 471), *tata* ~ *tatai* 260, 290, *Szona, Ryita* ~ *šonai, rietai* ‘šlaunys’ 265, *szaltays łaykas* ~ *šaltais laikais* 143, *pyningas* ~ *pinigais* ‘pinigais’ 256, *szmotas* ~ *šmotais* ‘gabalais’ 265, *wysóbjaureses bróntas yr szaszas* ~ *visubjauriausiasiais brantais ir šašais* 266, *pyrszta* ~ *pirštais* 266, *negnaybe* ~ *negnaibei* 437. Dėl žymėjimo nenuoseklumo ne visada aišku, ar atspindėta monoftongizacija, ar apsirikta rašant. Galbūt Pabrėža, sakydamas pamokslus, tuos dvibalsius tarė žemaitiškai, vienbalsindamas, tačiau vienbalsinti užrašymai būtų supainioję skirtingas formas (jos būtų rašomos vienodai), pvz.: *matai* ir *mato*, *buvai* ir *buvo*, *visais* ir *visos* pl., *tokiais* ir *tokias*, *geresniais* ir *geresnes* ir pan.

1.15. 1799 metų pamoksle priebalsių *g*, *k* minkštumą prieš *e* ir *y* žymėjo *gia*, *kia* ir *gie*, *kie*, *giy*, *kij*, vėliau (~ 1810 m.) žymėjimą pakeitė į *ge*, *ke* (Subačius 1996: 26). Tačiau sporadiškai tokio minkštumo žymėjimo pasitaiko ir kituose pamoksluose, pvz.: *apskiyrtyis* ~ *apskirties* 431, *giyrdiesma* ~ *girdėsma* girdėsime 432, *sunkiyy* ~ *sunkią* 433, *daugiel* ~ *daugel* 431, *Kieleys* ~ *keliais* 434, *óžgien* ~ *užgen* 435, *kokie* ~ *kokia* 483, *Tokie* ~ *tokia* 752. Žiwato žodį *erškėtis* turbūt reikėtų keisti *eršketis* ar *eršketys* (žr. KrtnŽ). Pabrėža ten, kur nebežymėjo *k* ir *g* minkštumo prieš *e*, rašė *erszketeyis* ~ *erškečiais* 368, 679, 701, *Erszkecziu* ~ *erškečių* 558.

1.16. „Kietąjį [ž] rašė *ž* <...>; netgi *ž* (su tašku) prieš *e* ir *y*, lenkų rašyboje reiškias kietąjį [ž], Pabrėžos rašytas lenkų pavyzdžiu *atžęg* ‘atžengia’ <...>, nors žemaičiai čia kaip ir šiandienėje bk. taria minkštą [ž’], kietumo neišlaiko“: „Tačiau prieš *i* minkštąjį [ž’] žymėjo *z* be jokio diakritiko, kaip ir [z] (tai vienas iš būdų, kuriuo dar nenusistovėjusi lenkų rašyba žymėjo minkštąjį [ž’]: rašyta tai *z*, tai *z*“ (Subačius 1996: 15). Taip Subačius rašė apie 1809 m. pamokslą iš kito rinkinio (*Kninga pyrma Apey Sakramentus*). Tie patys teiginiai galioja ir Pamokslams vairingose materijose. 1831 metais sakytame pamoksle jau pasitaiko minkštojo [ž’] žymėjimo kaip *z*, bet nenuosekliai (Subačius 1996: 29).

1.17. „1798 metais Pabrėža dar kitaip žymėjo garsą [č’] prieš minkštumo ženklą *i* – dažniausiai rašė tiesiog *c*“ (Subačius 1996: 17). Taip žymimas

minkštasis č 1799 m. sakytame pamoksle, pvz.: *klausqciu* ~ *klausančių* 247, *neticiu* ~ *netyčių* 249, *smerció* ~ *smerčiu* 'mirtimi' 249, *sókcioś* ~ *sukčius* 250, *sógróuzincio* ~ *sugrąžinčio* sugrąžinčiau 258, *waykszciodams* ~ *vaikščiodamas* 266, *skaysciausi* ~ *skaisčiausį* 267. Tik 1831 metais sakytame pamoksle yra neįprastų rašmenų. Subačius rašo, kad minkštoji afrikata žymima „akūto formos diakritiniu ženklų“ (1996: 28). Originalo nuotraukose (ir originale) matyti, kad *c* pažymėtas ne visai akūto formos diakritiku, jis primena pakreiptą lankelį (žr. faksimilės pavyzdį p. 69).

1.18. Daugelyje pamokslų minkštojo [š'] kaip nors ypatingai Pabrėža neįžymėjo, tik 1831 metais sakytame pamoksle, kaip ir [č'] atveju, jis keliose vietose užrašo *s* su pakreipto lankelio formos diakritiku. Tiesa, vienas užrašymas su akūto formos diakritiniu ženklų yra.

1.19. Raidė *J* žodžio pradžioje žymi: 1) *I* (pagal Pabrėžos rašybą *I*): *Jprawodyims* ~ *Įpravodijimas* 'įvedimas' 1, *Jsydiekyt* ~ *Įsidėkite* 31, *Jtaykómó* ~ *Įtaikumu* 90, *Jmes* ~ *Įmes* 92, *Jkał* ~ *Įkala* 124; 2) *I* (*Y*): *Jszganima* ~ *Išganymo* 1, 470, *Jsz* ~ *Iš* 17, 750, *Jr* ~ *Ir* 591, *Jszpažynyma* ~ *Išpažinimą* 683; 3) *Y* (*I*): *Jra* ~ *Yra* 122.

1.20. Raide *x* žymimos priebalsių samplaikos: 1) [ks]: *waxawo* ~ *vaksavofja* 'plūsta, bara' 45, *waxawoniū* ~ *vaksavoniū* 'plūdimų, barimų' 350, *waxawotu* ~ *vaksavotų* 'plūstų, bartų' 356 (bet ir *yszwaksawoty* ~ *išvaksavoti* 'išplūsti, išbarti' inf. 124), *ysztaxawo* ~ *ištaksavofja* 'nustato kainą, įvertina' 397; 2) [gz]: *yszexamynawoiyma* ~ *išgzaminavojimo* 'iškvotimo' 502.

1.21. Afrikata [dž'] pamoksluose nuosekliai žymima digrafu *dz*: *Dydziojy* ~ *didžiojo* 1, *žodzy* ~ *žodžio* 10, *žmogžódziu* ~ *žmogžudžių* 35, *dziun* ~ *džiūna* 382, *Dziauksmós* ~ *džiaugsmas* 382, *szyrdziu* ~ *širdžių* 479.

1.22. Pajūrio žemaičių tarmė pasižymi beafrikatėmis formomis (Aleksandravičius 1959: 107). Pamoksluose tai fiksuojama ne visai nuosekliai:

beafrikatės formos: 1) daiktavardžių daugiskaitos vardininko: *abejótėy* ~ *abejučiai* 59, *žodey* 133, *žmogžódey* ~ *žmogžudžiai* 133, *Sunaytey* ~ *sūnaičiai* 125, *warkszitey* ~ *vargšyčiai* 294, *beprotey* ~ *bepročiai* 116, *kudykaytey* ~ *kūdikaičiai* 122, *smertey* ~ *smerčiai* 'mirtys' 401, *draug-tiewynaytey* ~ *draugtėvynaičiai* 500, *welniuksztey* ~ *velniūkščiai* 502, *Weltakleydey* ~ *veltakleidžiai* 724; 2) vardažodžių ir dalyvių daugiskaitos įnagininko: *beproteys* ~ *bepročiais* 87, *žodeys* ~ *žodžiais* 162, *kądeys* ~ *kandžiais* 243, *smerteys* ~ *smerčiais* 'mirtimis' 277, *peteys* ~ *pečiais* 297, *draug-tiewynayteys* ~ *draugtėvynaičiais* 500, *sweteys* ~ *svečiais* 518, *dydeys* ~ *didžiais* 418, *pateys* ~ *pačiais* 129,

tekalbqteys ~ *tekalbančiais* 125, *klausqteys* ~ *klausančiais* 295, *werdqteys* ~ *verdančiais* 365, *ymqteys* ~ *imančiais* 467; 3) vardažodžių ir dalyvių viena-
skaitos ir daugiskaitos naudininko: *patem* ~ *pačiam* 35 (bet pasitaikė ir
paciam 253), *esqtem* ~ *esančiam* 275, *prisyykqtem* ~ *prisiekančiam* 119,
prasqtem ~ *prašančiam* 557, *waldqtem* ~ *valdančiam* 628, *kqtaqtem* ~ *ken-
tančiam* 675, *apwaykszcziqjtem* ~ *apvaikščiojančiam* 686, *dyiwaytems* ~
dievaičiams 326, *žodems* ~ *žodžiams* 353, *Kónygayksztems* ~ *kunigaikščiams*
732; 4) moteriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių viena-
skaitos ir daugiskaitos vietininko: *szyrdy* ~ *širdžia* 4, *apaty* ~ *apačia* 235, *prady* ~ *pradžia* 313, *pra-
pólty* ~ *prapulčia* 486, *tó paty* ~ *ta pačia* 238 (bet ir *tó paczy* 254), *skaudy* ~
skaudžia 201, *dydy* ~ *didžia* 286 (bet ir *dydzy* 287), *prarinqty* ~ *prarynan-
čia* 147, *darqty* ~ *darančia* 287, *prigólqty* ~ *priguliančia* 493, *gimdqty* ~
gimdančia 618; 5) vyriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių viena-
skaitos ir daugiskaitos galininko: *Tretemy* ~ *trečiame* 11, *dydemy* ~ *didžiame* 115, *dydemyjy* ~
didžiamėje 731, *patemy* ~ *pačiame* 237, *esqtemy* ~ *esančiame* 119, *ateynqte-
my* ~ *ateinančiame* 154, *smyrdqtemy* ~ *smirdančiame* 485, *prasydedqtemy* ~
prasidedančiame 733; 6) moteriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių viena-
skaitos ir daugiskaitos galininko: *Prady* ~ *pradžią* 531, *karty* ~ *karčių*
708, *paty* ~ *pačių* 632, *trety* ~ *trečių* 739, *atmonyjety* ~ *atmonijančių* ‘atker-
šijančių’ 118, *degqty* ~ *degančių* 155, *smyrdónty* ~ *smirdančių* 263, *dydes* ~
didžias 242, *skaudes* ~ *skaudžias* 377, *saldes* ~ *saldžias* 701, *pates* ~ *pačias*
141, *ketqtes* ~ *kentančias* 31, *darqtes* ~ *darančias* 151, *kalbqtes* ~ *kalbančias*
242, *paeynqtes* ~ *paeinančias* 319; 7) moteriškosios giminės vardažodžių ir
dalyvių daugiskaitos vardinininko: *patys* ~ *pačios* 149, *Martys* ~ *marčios* 169,
ózwidqty ~ *užvydančios* ‘pavydinčios’ 159, *esqty* ~ *esančios* 284, *prisytin-
kqty* ~ *prisitinkančios* 338, *kibynqty* ~ *kybinančios* 339; 8) vyriškosios
giminės įvardžiutinių vardažodžių ir dalyvių: *Dydesis* ~ *didžiasis* 2, *trete-
sis* ~ *trečiasis* 118, *esqtesis* ~ *esančiasis* 150, *Ysznúumojqtesis* ~ *išnuomojan-
čiasis* 183, *draskqtesis* ~ *draskančiasis* 241, *Kqtaqtesis* ~ *kentančiasis* 374,
aptórqtesis ~ *apturiančiasis* 731; 9) prievoksmių su formantu *-iai*: *ipatey* ~
ypačiai 9, *statey* ~ *stačiai* 134, *dydey* ~ *didžiai* 161, *skaystey* ~ *skaisčiai* 151,
wakariksztey ~ *wakarykščiai* 410, *graudey* ~ *graudžiai* 682, *prigólqnty* ~
priguliančiai 168, *nepriderqtey* ~ *nepriderančiai* 727; 10) vyriškosios giminės
vardažodžių ir dalyvių viena-
skaitos kilmininko: *žody* ~ *žodžio* 158 (bet ir
žodzy 10), *medy* ~ *medžio* 243, (bet ir *medzy* 170), *smerty* ~ *smercio* ‘mir-
ties’ 275 (bet ir *smercia* 263), *staczy* ~ *stačio* 170, *Pety* ~ *pečio* 524,
karszty <...> *szalty* ~ *karščio* <...> *šalčio* 648, *Gróudy* ~ *gruodžio* 737,
mokqty ~ *mokančio* 185, *myrszqtty* ~ *miršančio* 292, *sakqty* ~ *sakančio* 499,

kęąąą ~ kentančio 675, kniustąąą ~ kniüstančio 703 (bet ir apkalbąąą ap-sudyęąą ~ apkalbančio apsüdijančio 247).

afrikatinės (su pasitaikančiomis beafrikatėmis) formos: 1) vardažodžių ir dalyvių daugiskaitos kilmininko: *žmogžódziu ~ žmogžudžių 35, giwacziu ~ gyvačių 163, Bycziu ~ bičių 173, szwęcziu ~ švenčių 233, Syratucziu ~ siratūčių 'našlaičių' 171, żodziu ~ żodžių 247 (bet ir żodiu 332), smylcziu ~ smilčių 327, szyrdziu ~ širdžių 479, Kónygaykszcziu ~ kunigaikščių 620, pacziu ~ pačių 200, naykynącziu ~ naikinančių 151, wedącziu ~ vedančių 156, rodącziu ~ rodančių 232, kłausąciu ~ klausančių 247, draskącziu ~ draskančių 276, daynióuęcziu ~ dainiuojančių dainuojančių 338, łóęcziu ~ lojančių 347, łąkącziu ~ lankančių 677; 2) vyriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių daugiskaitos galininko: *żodzius ~ żodžius 133, medzius ~ medžius 116, 170, żalčius ~ žalčius 243 (bet ir szaltius ~ šalčius 622), Bałądzius ~ balandžius 285, Jaunykyyczius ~ jaunikaičius 186, syratuczius ~ siratūčius 'našlaičius' 171, Kónygaykszczius ~ kunigaikščius 240, smerczius ~ smerčius 'mirtis' 483, paczius ~ pačius 300, dydzius ~ didžius 139, besykeykączius ~ besikeikančius 128, negróużynączius ~ negražinančius 236, kłausącziusius ~ klausančiųsius 241, neżynączius ~ nežinančius 273 (bet ir neżynąčius 272), tórećzius ~ turiančius 291; 3) moteriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių vienaskaitos ir daugiskaitos vietininko, vyriškosios giminės daugiskaitos vietininko: *pradzio ~ pradžio[je] 251, dydzio ~ didžio[je] 240, sweczioiy ~ svečioje 282, Treczio ~ trečio[je] 344, garóuęczio ~ garuojančio[je] 342, żodziusy ~ żodžiüse 199, pacziusy ~ pačiose 122, pacziusy ~ pačiüse 199; 4) moteriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių vienaskaitos kilmininko: *waldzios ~ valdžios 240, pradzios ~ pradžios 311, dydzios ~ didžios 200, paczios ~ pačios 184, treczios ~ trečios 730, draskącias ~ draskančios 252, smyrđącios ~ smirdančios 263, neżynączios ~ nežinančios 318, pastyprynączios ~ pastiprinančios 611, werkączios yr alpólóuęczios ~ verkančios ir al-puliuojančios 621, siubóuęczios ~ siūbuojančios 713; 5) vyriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių vienaskaitos įnagininko: *żalcio ~ žalčiu 247, smercio ~ smerčiu 'mirtimi' 249 (bet ir smertio 278), żodzió ~ żodžiu 333, peczió ~ pečiu petimi 335, medzió ~ medžiu 628, szaszóulieczió ~ šašuolėčiu 'šešėliu' 730 (bet ir kónygayksztio ~ kunigaikščiu 240), dydzió ~ didžiu 322, paczió ~ pačiu 130, szaukączio ~ šaukančiu šaukiančiu 133, nepatinkączio ~ nepatinkančiu 321, draskączio ~ draskančiu 349, gimđączio ~ gimdančiu 497; 6) moteriškosios giminės vardažodžių ir dalyvių daugiskaitos naudininko ir įnagininko: *grisztączioms ~ grįžtančioms 681, graudziomis ~ graudžiomis 712, esącziomis ~ esančiomis 732; 7) veiksmąžodžių būtojo laiko 1 asmens:******

privedziau ~ *privedžiau* 116, *pagimdziau* ~ *pagimdžiau* 127, *yszwedziau* ~ *išvedžiau* 197, *apszwyicziau* ~ *apšviečiau* 298, *dapyldziau* ~ *dapildžiau* 301 (bet ir *Skaytiau* ~ *skaičiau* 763).

1.23. Galūnių redukcija.

1.23.1. Vardažodžių ir veikiamųjų dalyvių vienaskaitos vardininko ir pusdalyvių galūnės -as redukcija (balsio išmetimas) pamoksluose nėra nuosekliai atspindėta, tai yra pasitaiko ir redukuotų, ir neredukuotų galūnių užrašymų: *Paógynymys* ~ *Pauginimas* 'paskatinimas, paraginimas' 1, *rets* ~ *retas* 2, *apszwyists* ~ *apšviestas* 15, *klūpodams* ~ *klūpodamas* 32, *szaukdams* ~ *šaukdamas* 345, *tolyms* ~ *tolimas* 382, *Dyiwas* ~ *Dievas* 1, *Dyiws* ~ t. p. 2, *Dyiwas* <...> *Dyiws* 372, *sakidamas* ~ *sakydamas* 22, *wardas ira werts* ~ *vardas yra vertas* 98, *Wardas* <...> *Szwęts* ~ *vardas* <...> *šventas* 538, *kaltas* ~ *kaltas* 360, *Dyiwas* <...> *mīlaszyrdingas* <...> *Szwętas* <...> *teysingas* ~ *Dievas* <...> *mylaširdingas* <...> *Šventas* <...> *teisingas* 422, *ózkarts, yr prikaltas* ~ *užkarts ir prikaltas* 720.

Atrodo, kad dažniau neredukuotos galūnės užrašytos Šventojo Rašto citatų vertimuose, pvz.: *laykas* ~ *laikas* 1, *Pagyrtas Žiwatas* ~ *pagirtas žyvatas* 343, *yszkyrstas* <...> *imestas* ~ *iškirstas* <...> *įmestas* 388; neredukuojama daiktavardžio *tėvas* galūnė *Tiewós* 1, 496.

1.23.2. Vardažodžių galūnės -as, prieš kurias yra *j*, netenka ir šio: *Jszganitos* ~ *Išganytojas* 9, *karotos* ~ *karotojas* 'baudėjas' 60, *pagyrtos* ~ *pagirtojas* 83, *papyktintos* ~ *papiktintojas* 89, *Sótwertos* ~ *Sutvertojas* 99, *kęťietos* ~ *kentėtojas* 349, *laužitos* ~ *laužytojas* 422, *Sótaysitos* ~ *sutaisytojas* 492, *Mokitos* ~ *Mokytojas* 492, *Atmonitos* ~ *Atmonytojas* 'atkeršytojas' 504, *ózmokietos* ~ *užmokėtojas* 535, *Sekies* ~ *sekėjas* 83, *nekęties* ~ *neKentėjas* 88, *Atpyrkies* ~ *Atpirkėjas* 99, *apskundies* ~ *apskundėjas* 505, *dawies* ~ *davėjas* 547, *naus* ~ *naujas* 440, *kraus* ~ *kraujas* 486.

1.23.3. Analogiškai nukrinta *j* ir sutrumpėjus veiksmažodžių esamojo laiko trečiojo asmens galūnei: *wydro* ~ *vidrofja* 'pūna' 2, *neatidawynie* ~ *neatidavinėja* 12, *yszgóldynie* ~ *išguldinėja* 37, *ispie* ~ *ispėja* 586, *póldynie* ~ *puldinėja* 485, *yszkalbynie* ~ *iškalbinėja* 513, *kawo* ~ *kavofja* 15, *pardawo* ~ *pardavofja* 15, *żiczio* ~ *žyčioja* 'linki' 15, *pasako* ~ *pasakofja* 37, *nepasyrószo* ~ *nepasirušoja* 'nepasijudina' 68, *parsto* ~ *parstofja* 101, *atsto* ~ *atstofja* 440, *ło* ~ *loja* 347, *gaynio* ~ *gainioja* 350, *reykałau* ~ *reikalauja* 62, *netarnau* ~ *netarnauja* 509, *ikelau* ~ *įkeliauja* 680, *szlitóu* ~ *šlytuofja* 393, *pamójou* ~ *pamajuofja* 524.

1.24. Priebalsių sandūra dažnai užrašoma fonetiškai:

*dziauksmó ~ džiaugsmu 3, dziauktyis ~ džiaugties 382, ószpakaly ~ užpakalio 65, grisztączius ~ grįžtančius 65, nesódektu ~ nesudegtų 73, sójunkta ~ sujungta 92, neyszbieksió ~ neišbėgsiu 505, žinksnie ~ žingsnė[je] žingsnyje 414, žinksni ~ žingsnį 468, zinksneys ~ žingsniais 688, warkstączius ~ vargstančius 688. Dažniausiai taip užrašyta s ir š sandūra: *praszcziausy ~ prasčiausio 10, cziszczióu ~ čysčiuje 'skaistykloje' 14, begiediszcziu ~ begėdysčių 15, geradiejszcziu ~ geradėjysčių 20, bezbażnaszcziu ~ bezbażnasčių 'bedievysčių' 30, przaszcziu ~ przyščių prieščią 346, gyrtukliszcziu ~ girtūklyščių 398, miłaszyrdiszcziu ~ mylaširdysčių 421, pałaystówiszcziu ~ palaistuvysčių 631, praszcziokelu ~ prasčiokelių 122, praszcziokey ~ prasčioakai 501, Praszczioeks ~ prasčioekas 527 (čia turbūt reiktų pataisyti ZI), mieszczionu ~ miesčionų 620, Szeyminiszczióu ~ šeimynysčių 386;**

*Abżadus ~ apžadus 48, besliebdamis ~ beslėpdamys 469, patebdamis ~ patepdamys 586, apwerzdams ~ apversdamas 30, mezdamis ~ mesdamys 38, wezdamis ~ vesdamys 509, lizdams ~ lįsdamas 73, atsyrazdams ~ atsirasdamas 75, prisiryżdamis ~ prisirišdamys 93, Apleyzdams ~ apleisdamas 113, bauzdamis ~ bausdamys 356, pluzdams ~ plūsdamas 365, snauzdams ~ snausdamas 385, paszwezdams ~ pašųęsdamas 525, yszmezdama ~ išmesdama 636, nekęzdamis ~ nekęsdamis 677, kryzdamis ~ krisdamys 724. Kartais greta pavartotas ir fonetinis, ir morfologinis užrašymas: *Apżadays <...> Abżadus ~ apžadais <...> apžadus 92.**

Pasitaikė ir hiperkorekcijos atvejų: *prisyigty ~ prisiekti 114, ózmergtas ~ užmerktas acc. 372, segdams ~ sekdamas 375, myrgerieiy my ~ mirkterėjime 644.*

Įdomu tai, kad priešdėlių iš- ir už- sandūra su s visur užrašyta morfologiškai: *yszsyżadiety ~ išsižadėti 15, yszsymana ~ išsimano 66, yszsysergėty ~ išsisergėti 88, yszsypyłdączius ~ išsipildančius 351, neóższymusztu ~ neužsimuštų 73, ózsyłaykitu ~ užsilaikytų 367, óżsynesz ~ užsineša 376.*

1.25. Tarmės priešdėliai yra *ap-* ir *at-* (Aleksandravičius 1959: 128–129) Tai-gi sandūroje su *p, b, d, t* susidarytų geminatos. Degeminacijos atvejų rankraštyje tėra keletas: *adwasti ~ atdvastį 155, adwasty ~ atdvasčio 155, adarima ~ atdarymo 232, adóuty ~ atduoti part. pass. 342.* Pamoksluose Pabrėža žodžius, prasidedančius *t, d*, vartojo su priešdėliais *ati-* ir *ata-* su šiokiu tokiu leksiniu pasiskirstymu, t. y. veiksmazodžių *duoti* ir *tolinti* formos ir vadiniai dažniau rašomos su priešdėliu *ata-*: *atadóuty ~ ataduoti 172, atadóudat ~ ataduodat 299, atadóud ~ ataduoda 170, atadóudó ~ ataduodu 300, neatadóud ~ neataduoda 172, neatadóus ~ neataduos 179, Atadóuk ~ ataduok 330, atadóudamis ~*

ataduodamys 156, *atadóutómi* ~ *ataduotumi* 171 (bet ir *atidóuty* ~ *atiduoti* part. 155, *atidóuty* ~ *atiduoti* inf. 248), *atatólynyma* ~ *atatólinimo* 293, *atatólinta* ~ *atatólinta* 120, o žodžiai, turintys šaknyje *dav-*, *trauk-* ir kt., užrašyti su priešdėliu *ati-*: *atidawyma* ~ *atidavimą* 180, *atidawynieyma* ~ *atidavinėjimo* 288, *atidawyniety* ~ *atidavinėti* 325, *atidawynietu* ~ *atidavinėtų* 185, *atitrauktómi* ~ *atitrauktumei* 281, *atitraukty* ~ *atitraukti* inf. 294, *atidarot* ~ *atidarot* 287, *atidietu* ~ *atidėtų* 316, *atidielo* ~ *atidėlio[fa]* 328.

Panašiai pasakytina ir apie žemaitišką priešdėlį *ap-* prieš lūpinius priebalsius. Pabrėža vartojo *api-*: *apibrozyty* ~ *apibrozyti* 'apjuodinti?' 35, *apibrozišió* ~ *apibrozyšiu* 144, *apibrozyiy* ~ *apibrozyjo* 260, *apibrozyjý* ~ *apibrozyju* 293, *neapibrozytu* ~ *neapibrozytų* 316, *apipyłta* ~ *apipilta* 365, *apiponiaivos* ~ *apiponiaivos* 'užvaldys' 376, *apibyrstynos* ~ *apibirstinos* apsibarstė 723.

2. MORFOLOGIJA

2.1. Vardažodžiai

2.1.1. Įvardžiuotinių būdvardžių ir dalyvių daugiskaitos galininkas turi galūnes *-ūsius*, *-oses*: *Wiernusius* ~ *viernūsius* 'tikinčiuosius' 5, *Szwętusius* ~ *Šventūsius* 47, *żanotusius* ~ *žanotusius* 'susituokusiuosius' 64, *padonusius* ~ *padonūsius* 'pavaldinius' 356, *papylditusius* ~ *papildytūsius* 370, *gałwóutusius* ~ *galvuotūsius* 'pagrindinius, svarbiausius' 379, *wiresniusius* ~ *vyresniūsius* 398, *giwusius* ~ *gyvūsius* 530, *nekłausqcziusius* ~ *neklausančiūsius* 386, *stovynczsius* ~ *stoviančiūsius* 390, *itykqczsius* ~ *įtikančiūsius* 623, *Jszrinktusius* ~ *išrinktūsius* 517, *znochnioses* ~ *znochnioses* 'svarbesniašias' 14, *mażesnioses* ~ *mażesnioses* 357, *stypresnioses* ~ *stipresnioses* 467, *pyrmoses* ~ *pirmoses* 404, *primintos* ~ *primintos* 15, *kętaqczioses* ~ *kentančioses* 635,

2.1.2. Krinta į akis *i* ir priebalsinio kamieno daiktavardžių daugiskaitos vietininko galūnė *-isu*: *akysó* 30, 762, *akiysó* 249, , *szyrdysó* 74, 538, (bet ir *szyrdysy* 538), *ausysó* 218, *żmonysó* 74, *dórysó* 330, *wądynysó* 696. Su tokiu pat baigmeniu pavartota *mómysó* 74, 550, *kelyisó* 89. Užfiksuotas vienintelis *u* kamieno daiktavardžio daugiskaitos vietininkas *dągósy* 491, 531.

2.1.3. Pamoksluose fiksuojamos vardažodžių ir dalyvių dviskaitos formos (jų atitikmenys bendrinėje kalboje ir leksinės reikšmės čia nepateikiamos): nom. *tóudó kłausymó* ~ *tuodu klausimu* 13, *abódó tóudó razbaynikó* ~ *abudu tuodu razbainyku* 132, *Anóudó, kórióudó* ~ *anuodu, kuriuodu* 204, *anóudó sunó* ~ *anuodu sūnu* 292, *tydidwy paskótyny lie-*

karstwy ~ tiedvi paskutini liekarstvi 257, dwy prycziny slószniausy ~ doi pričyni slušniausi 331, tyidwy tyisy ~ tiedvi tiesi 482, dó biesó ... pagrobósióus ~ du biesu ... pagrobusiuous 469, nóupyrkósióus ~ nuopirkusiuous 626, sómyszósióus ~ sumišusiuous 626, padiejósióus ~ padėjusiuous 626, sówistiósióus ~ suwysčiusiuous 626; gen. anóudóus ~ anuoduos 132, 218, kórióudóus ~ kuriuoduos 204, 415, jódóus ~ juduos 313, módóus ~ muduos 430, wedóus ~ veduos 551, anyidwyis ~ aniedvies 361; acc. dó Prisakimó ~ du prisakymu 10, tóudó dayktó ~ tuodu daiktu 12, abódó dayktó ~ abudu daiktu 94, tóudó wyinódó griekó ~ tuodu vienudu grieku 87, tokióudó ~ tokiuodu 219, Dó łaykó óžgintó ~ du laiku užgintu 311, abydwy pyrmyijy ~ abidvi pirmieji 497, tyidwy Maldy ~ tiedvi maldi 571, óntry dwy Asaby ~ antri dvi asabi 614; instr. abódóm ~ abudum 118, anóudóm ~ anuodum 318, dóm ponóm ~ dum ponum 324, dóm prisakimóm ~ dum prisakymum 438, dóm spasabóm ~ dum spasabum 729, abydwym rąkym ~ abidvim rankim 3, Dwym łazdym ~ dwim lazdim 584; voc. jódó padukieló sunu ~ judu padūkėliu sūnu 292.

2.1.4. Pamoksluose matyti u kamieno būdvardžių perėjimas (kai kuriais linksniais) į *ia* kamieną: gen. brągy ~ brangio brangaus (čia ir toliau pateikiamas tik pirmo pavyzdžio atitikmuo bk.) 1, ligy ~ lygio 69, 389, sunky ~ sunkio 84, tąky ~ tankio 120, bjaury ~ bjaurio 122, teysy ~ teisio 274, baysy ~ baisio 187, aszry ~ ašrio 222, módry ~ mudrio 226, skaysty ~ skaisčio 342, kątry ~ kantrio 364, póyky ~ puikio 379, stypry ~ stiprio 440, sragy ~ sragio 466, tyisy ~ tiesio 496; acc. brągi ~ brangi brangų 25, eyszki ~ eiškį 30, stypri ~ stiprį 91, tómsi ~ tamsį 113, stroszni ~ strošnį 128, bjauri ~ bjaurį 147, skaysti ~ skaitį 151, teysi ~ teisį 190, baysi ~ baisį 189, sunki ~ sunkį 209, tąki ~ tankį 315, ligi ~ lygį 337, nekątri ~ nekantrį 346, smarki ~ smarkį 376, graži ~ gražį 689, atkakli ~ atkaklį 636; nom. pl. dosny ~ dosni dosnūs 87, jedry ~ ėdri 143, teysy ~ teisi 220, baysy ~ baisi 334, graży ~ graži 350, skany ~ skani 648, sunky ~ sunki 644, smagy ~ smagi 644, tómsy ~ tamsi 645.

2.2. Pamoksluose gerai atspindėtos veiksmožodžio formos:

2.2.1. Esamojo ir būsimajo laiko vienaskaitos 2-asis asmuo turi galūnę -ys: rądis ~ randys randiesi 123, wylis ~ vilys 202, 642, gaylis ~ gailys 258, meldis ~ meldys 270, juntis ~ juntys 390, 687, artynis ~ artinys 485, skóbynis ~ skubinys 485, lausis ~ liausys liausiesi 120, smožisis ~ smožysys 'kepsi' 290, spysis ~ spirsys 346, barsis ~ barsys 346, szauksis ~ šauksys 566, neblinksminsis ~ neblinksminsys 643.

2.2.2. Būsimojo laiko daugiskaitos 1-asis asmuo baigiasi *-sma* (paprastųjų veiksmažodžių), *-smos* (sangražinių): *toriesma* ~ *turėsma* 4, *sókalbiesma* ~ *sukalbėsma* 10, *weyziesma* ~ *veizėsma* 12, *regiesma* ~ *regėsma* 98, *darisma* ~ *darysma* 20, 367, *atrasma* ~ *atrasma* 133; refl. *melsmos* ~ *melsmos* 506, *neimsmos* 515, *priszinsmos* ~ *pryšinsmos* 520, *rasmus* ~ *rasmus* 584, *szauksmos* ~ *šauksmos* 585, *skyrsmos* ~ *skirmsos* 589, *kelsmos* ~ *kelsmos* 605, *nelausmos* ~ *neliausmos* 642, *priminsmos* 711.

2.2.3. „Būtais dažninis laikas tarmėje turi sudurtinę formą, sudarytą iš pagalbinio žodžio ... *liuobėti* esamojo laiko ir veiksmažodžio bendraties“ (Aleksandravičius 1959: 113). Šio laiko formų pamoksluose tėra keletas, pvz.: *loub* <...> *keykty* ~ keikdavo 361, *loub sakity* ~ sakydavo 557, *loub* <...> *melstys* ~ melsdavosi 682. Pasitaiko ir formų su *dav*: *yszeydyniedawa* 65, *yszpraszidawa* 592.

2.2.4. Pamoksluose gausiai atspindėta veiksmažodžių tariamoji nuosaka:

Vienaskaitos 1-asis asmuo: *tórieczió* („Vakarinėse žemaičių šnektose <...> tiek *būčio*, tiek *būčiau* formos tariamos be afrikatų“ LKA III 107) ~ *turėčio* 9, *patwyrinczio* ~ *patvirtinčio* 117, *pastypczio* ~ *pastipčio* 144, *sakiczio* ~ *sakyčio* 165, *yszweszczio* ~ *išvesčio* 187, *óžtrókinczio* ~ *užtrukinčio* 216, *pagóldiczio* ~ *paguldžio* 227, *kalbieczio* ~ *kalbėčio* 274, *yszgiczio* ~ *išgyčio* 291, *darodiczio* ~ *darodyčio* 331, *kętieczio* ~ *kentėčio* 378, *pradieczio* ~ *pradėčio* 399, *žynoczio* ~ *žinočio* 420, *yszduoczio* ~ *išduočio* 426, *buczio* ~ *būčio* 522, *milieczio* ~ *mylėčio* 545, *pagarbinczio* ~ *pagarbinčio* 688, refl. *raszczios* ~ *rasčios* 64, *stebieczios* ~ *stebėčios* 144.

2-asis asmuo: *dóutómi* ~ *duotumi* 11, *mokietómi* ~ *mokėtumi* 13, *apsyzadietómi* ~ *apsižadėtumi* 103, *nedaritómi* ~ *nedarytumi* 187, *galietómi* ~ *galėtumi* 238, *butómi* ~ *būtumi* 292, *imtómi* ~ *imtumi* 312, *pastyptómi* ~ *pastiptumi* 361, *nekeptómi* ~ *nekeptumi* 604; refl. *nebowitómis* ~ *nebovitumys* 11, *nepriszintómis* ~ *nepryšintumys* 29, *byjotómis* ~ *bijotumys* 183, *nedziauktómis* ~ *nedžiaugtumys* 249, *kętiétómis* ~ *kentėtumys* 368 (dėl sangražinių veiksmažodžių transponavimo *-tumys* žr. LKA III 109).

Daugiskaitos 1-asis asmuo: *tórietumem* 97, *žynotumem* 161, *kalbietumem* 203, *imtumem* 212, *szwytielumem* 212, *degtumem* 212, *yszbiegtumem* 222, *draskitumem* 228, *nesuditumem* 232, *nebnóusydietumem* 271, *negeystumem* 281; refl: *byjotumemos* 161, *nestebietumemos* 215, *saugotumemos* 248, *klausitumemos* 271.

2-asis asmuo („Dalis (daugiausia šiaurinių) žemaičių šnektų turi išlaikę senesnius *i* kamieno variantus su *tumit* LKA III 110): *atrastumyt* 9, *galietumyt* 34, *aptórietumyt* 113, *intumyt* 120, *neateytumyt* 121, *tórietumyt* 205, *butumyt* 205, *neyszbiegtumyt* 205, *pasypraszitumyt* 344, *žynotumyt* 391, *yszmokitumyt* 537, *sakitómyt* 117, *nebutómyt* 247, *pridietómyt* 265, *taritómyt* 505, *sóprastómyt* 534 (bet ir *prisypylditumet* 389). Sangražinių veiksmažodžių daugiskaitos 2-asis asmuo: *sergietumetis* 223, *klausitumetis* 34, *byjotumetis* 319.

Pamoksluose vartojamos trejopos tariamosios nuosakos 3-iojo asmens formos (dar žr. Kazlauskas 1968: 389 ir tt): 1) *butum* ~ *būtum* būtų 2, 333, *atidawynietum* 35, *atsyrastum* 163, *parstotum* 231, *yszniktum* 231, *nekalbietum* 232, *netórietum* 232, *partrauktum* 233, *neóžlaykitum* 248, *reyktum* 253, *nebraskitum* 276, *padaritum* 319, *geystum* 319, *galietum* 327, *ismegtum* 334; 2) *dumotu* 2, *tórietu* 9, *butu* 11, *tykietu* 13, *atsywožitu išdrįstų* 35, *nepražutu* 60, *eytu* 139, *nedatyrtu* 161, *nóumyrtu* 167, *apgaudynietu* 207, *werktu* 222, *pažintu* 276, *dóutu* 271, *nóupliesztu* 273, *yszlóptu* 285, *óžtrauktu* 312, *daritu* 326, *reyktu* 343; 3) *but* 3, 328, *nebut* 119, *tebut* 170. Pažymėtina, kad formos su formantu *-tum* dažnesnės ankstyvesniuose pamoksluose.

Sangražinių veiksmažodžių 3-iasis asmuo: *teyktumes* ~ teiktūsi 34, *pyktintumes* 70, *stotumes* 79, *bayditumes* 133, *žynotumes* 143, *sergietumes* 163, *sawintumes* 191, *eytumes* 211, *szylдитumes* 219, *linksmintumes* 222, *dietumes* 317, *Szwęstumes* 512, *gaylietumes* 637, *negieditumes* 643, *nebartumes neryitumes* 725. Pamoksle, kuris rašytas tikriausiai Pabrėžos, bet sakytas kito kunigo, pavartotos formos *melstus* 589(2×), 591(4×) (bet ir *melstumes* 589).

2.2.5. Pamoksluose galima rasti ir keletą veiksmažodžių dviskaitos formų: *besywelyjau* ~ *besivelijav[a]* 292, *nežynotau* ~ *nežinotav[a]* 292, *palyksytav* ~ *paliksitaov[a]* 292, *nóumyrsytav* ~ *nuomirsitaov[a]* 314, *tyliekytav* ~ *tylėkitaov[a]* 292, *pasydaliswa* ~ *pasidalysva* 173; refl. *ryisytaus* ~ *riesitės* 314.

2.2.6. Neveikiamosios rūšies dalyvių, pusdalyvių ir kai kurių būdvardžių daugiskaitos vardininkas turi galūnę *-ys*: *wadynamis* ~ *vadinamys* vadinami 23, *matomis* ~ *matomys* 157, *abejojemis* ~ *abejojamys* 219, *meldemis* ~ *meldžiamys* 289, *dalyjemis* ~ *dalijamys* 323, *aszarodamis* ~ *ašarodamys* 4, *galiedamis* ~ *galėdamys* 93, *žadiedamis* ~ *žadėdamys* 119, *plyikdamis* ~ *pliekdamys* 137, *gyrdiedamis* ~ *girdėdamys* 145, *myrdamis* ~ *mirdamys* 147, *twyrtindamis* ~ *tvirtindamys* 166, *muszdamis* ~

mušdamys 171, *pasliebdamys* ~ *paslėpdamys* 183, *kriószdamys* ~ *kriušdamys* 239, *loiodamys* ~ *lojodamys* ‘keikdami’ 255, *geyzdamys* ~ *geisdamys* 172, *regiedamys* ~ *regėdamys* 293, *newalgidamys* ~ *nevalgydamys* 315, *negerdamys* ~ *negerdamys* 315, *gatawys* ~ *gatawys* 23, *łokamys* ~ *lokamys* ‘gobšūs’ 294, *artymis* 487.

2.2.7. „Tik kretingiškių tarmėje galimi tokie sangražiniai padalyviai kaip *meldyntes* <...>, *užnieruses*“ (ZI 16). Jų yra ir pamoksluose: *kelqtes* ~ *keliantis* 5, *nejuntqtes* ~ *nesijuntant* 25, *elqtes* ~ *elgiantis* 30, *artynqtes* ~ *artinantis* 59, *praszqtes* ~ *prašantis* 90, *meldqtes* ~ *meldžiantis* 140, *stebqtes* ~ *stebintis* 606, *ikyszóses* ~ *įkišusis* 338, *patykóses* ~ *patiekusis* 411, *baróses* ~ *barusis* 418, *meldóses* ~ *meldusis* 526, *diesqtes* ~ *dėsiantis* 11.

2.2.8. Pamoksluose atspindėta veiksmažodžių kamienų kaita. „Lk. *i*-kamieno veiksmažodžiai tarmėje perėję į *a*-kamina“ (Aleksandravičius 1959: 110): *gyrdam* ~ *girdam* 90, *gyrdat* ~ *girdat* 102, *gyrdqtyijy* ~ *girdantieji* 82, *stebóus* ~ *stebuos* 518, *stebas* ~ *stebas* 122, *stebaties* ~ *stebatės* 606, *prisystebam* ~ *prisistebam* 675, *sergas* ~ *sergas* 21, *nesergaties* ~ *nesergatės* 507.

„Kai kurie *i*-kamieno veiksmažodžiai (jų yra nedaug) dgs. I asm. tarmėje perėję į *ia*-kamina, būtent: *galėti*, *norėti*, *turėti* ir kai kurie kiti“ (Aleksandravičius 1959: 110). Šį teiginį galima iliustruoti ir pavyzdžiais iš pamokslų: *nenorió* ~ *nenoriu* 361, *norió* ~ *noriu* 532, *norem* ~ *noriam* 20, *nenorem* ~ *nenoriam* 232, *Noręnt* ~ *noriant* 342, *norynt* ~ t. p. 231, *noręnt* ~ t. p. 165; *milęnt* ~ *myliant* 76, *milętis* ~ *myliantys* 399, *milem* ~ *myliam* 75, *miló* ~ *myliu* 96; *tórem* ~ *turiam* 102, *tóremóuji* ~ *turiamąjį* 86, *tóremu* ~ *turiamų* 507, *tóręti* ~ *turiantį* 243, *netórynt* ~ *neturiant* 439; *regió* ~ *regiu* 649, *regema* ~ *regiama* 42, *regems* ~ *regiamas* 207, *regemis* ~ *regiamys* 345, *reęęnt* ~ *regiant* 5; *prigólem* ~ *priguliam* 217, *gólęcius* ~ *guliančius* 5, *prigólynty* ~ *priguliančio* 392, *prigólyntey* ~ *priguliančiai* 434; *tykem* ~ *tikiam* 564, 620, *tykemis* ~ *tikiamys* 62, *ysztykemas* ~ *ištikiamos* nom. 116; *galó* ~ *galiu* 506, *galem* ~ *galiam* 222, *negalem* ~ *negalam* 161, *galems* ~ *galiamas* 80, *galemu* ~ *galiamų* 395, *galęnt* ~ *galiant* 115; *gayles* ~ *gailias* 196.

2.2.9. Pamoksluose užfiksuota keliolika veiksmažodžių formų su enklitiniais įvardžiais: 1) *t(i)*, reiškiančiu *tau* arba *tave* (plg. Lebedys 1958: 26, Zinkevičius 1964: 300): *prizaduot* ~ *prizadu tau* 147, *neatsyeytat* ~ *neatsieina tau* 25, *dóuset* ~ *duos tau* 17, *reykset* ~ *reikės tau* 313,

grauszet ~ grauš̄tave 369, 401, *atweset* ~ atves̄tave 566, *ózmokieset* ~ užmokēs̄tau 700, *padariet* ~ padarē̄tau 483, *gieliet* ~ gē̄lēttau 237; 2) *m(i)*, reiškiančiu *man*: *reksem* ~ reikēs̄man 435.

2.3. Laipsniuojamųjų prieviksnių aukštesniojo laipsnio formos dvejopos (plg. ZI 15): su priesaga *-esniai* ir *-iaus*: *apszyrnesney* ~ *apširnesniai* 'plačiau, išsamiau' 13, *tolesney* ~ *tolesniai* 18, *didesney* ~ *didesniai* 20, *sunkesney* ~ *sunkesniai* 47, *greycziaus* ~ *greičiaus* 15, *dydziaus* ~ *didžiaus* 28, *pyrmiaus* ~ *pirmiaus* 41, *weykiaus* ~ *veikiaus* 63.

3. LEKSIKA

3.1. Pamoksluose gausu polonizmų, tačiau reikia pritarti nuomonei, kad „bažnyčios kalbos normos, o tai dažnai buvo polonizmai, buvo suvokiamos esančios aukštesnio stiliaus“ (Subačius 1996: 48). Kai kurie vartoti polonizmai turbūt tuo metu ir neturėjo savų atitikmenų.

Pabrėža kartais pavartodavo pramaišiu ir polonizmą, ir savą žodį, neretai viename teksto puslapyje, pvz.: *padieyma* ~ *padėjimo* 319, *Pamacziaus* ~ *pamačiaus* 319, *pamacziaus* 129, *pagalbas* ~ *pagalbos* 129, *giryma* ~ *girimio* 236, *pakwołas* ~ *pakvolos* 236, *destys* <...> *pryczina* ~ *destis* ~ *pričyna* 2, *pawozoty, yr garbinty* ~ *pavožoti ir garbinti* 11, *wylti, arba nadiey* ~ *vilti arba nadięą* 587, *znokay žęklay* ~ *znokai ženklai* 24 (abu žodžiai šalia), *Cudu* <...> *stebóklay* ~ *cūdy* <...> *stebuklai* 66, *adinoiy* <...> *wałqdoj* ~ *adynoje* <...> *valandoj* 423, *tawarczysty, arba draugisty* ~ *tavarčystę, arba draugystę* 634.

Nuodėmė, nusidėti, nusidėjėlis dažniausiai įvardijami žodžiais *griekas, griešyti, griešnykas*. Tačiau pasitaiko ir tokių formų: *nóudieys* ~ *nuodėjos* 'nuodėmės' pl. nom. 231, *nóudieies* ~ *nuodėjas* 238, *nóudieiy* ~ *nuodėją* 235, *nóusydieyma* ~ *nuosidėjimą* 236, *nóusyded* ~ *nuosideda* 148, *nóusydies* ~ *nuosidės* 232, *nóudiejyniks* ~ *nuodėjinykas* 138, *nóudiejynika* ~ *nuodėjinyko* 239.

Kartais atrodo, kad skolinio ir savo žodžio sugretinimą Pabrėža vartojo kaip stilistinę priemonę, vengdamas pasikartojimo, pvz., *smutnóms yr nóuludymys* ~ *smūtnumas ir nuoliūdimas* 4, *smutkusy* <...> *nóuludymy* ~ *smūt-kūse* <...> *nuoliūdime* 574, *par sawa skupóma yr bjauri szikszi* ~ *par savo skūpumą ir bjaurį šykštį* 322, *stroszyi* <...> *bayda* ~ *strošija* <...> *baido* 417.

Kad Pabrėža savo kalbą grynino, rodo ir kai kurių leksemų kaita. Anksčiausiuose rinkinio pamoksluose (pvz., 231–270 psl.) jis vartoja jungtuką *bo*, vėlesniuose pamoksluose – *nes*. Taip pat ankstyviausių pamokslų *tenespadziewoies* ~ *tenespadzievojas* 'tenesivilia' 244, 251 keičia *tenewylas* ~

tenevilas tenesivilia 156. Gryninimas atspindi netgi pamokslų rinkinių antraštėse. Ankstesnio rinkinio *KNINGA*. – *Tóręti sawiey Kozonius* antraštiniame puslapyje parašyta (cit. pagal Gidžiūnas 1993, rankraščio pavyzdys tarp 44 ir 45 psl.): *rožniusy laykusy, yr ónt rožniu wyitu*. Aprašomo rinkinio antraštėje Pabrėža pavartoja tris panašios reikšmės būdvardžius, iš kurių tik vienas skolinys: *wayringosy <...> rožniu <...> iwayriusy*.

3.2. Kūrė ar vertėsi iš lenkų ar lotynų kalbos Pabrėža, nepaprastai kūrybinga asmenybė, ir naujadarus, pvz.: *gętistmozones ~ gentystmozones* ‘kraujomaišą’ 235, *Niekwertay-giryms ~ Nėkvertai-gyrimas* 274, *Bałowongarbie ~ balwoongarbė* ‘stabmeldystė’ 35, *Bałowonklonione ~ balwoonklonionė* ‘t. p.’ 323, *Bałowongarbynyma ~ balwoongarbinimq* ‘t. p.’ 326. Nusidėjimus prieš šventą tikėjimą jis įvardijo taip: *Wierpametymys ~ vierpametimas* (Apostasia) 36, *Naturteweyziejymys ~ natūrteveizėjimas* (Naturalismus) 36, *Pałayduniste ~ palaidūnystė* (Libertinismus) 36, *Wierabludis ~ vierablūdis* (Haeresis) 36, *Abejoiyms ~ abejojimas* (Dubitatio) 36, *Wiew-tykiejymys ~ vėjtikėjimas* (Credulitas) 37, *Siubawymys ~ siūbavimas* (Vacillatio) 37, *Pritirs ~ prytyras* ‘prietaras’ (Superstitio) 37, *Kožnawiergirió ~ instr. kožnaviergyriu* (Jndifferentismus) 49.

3.3. Žemaičiai turi žodį *kūlys*, reiškiantį *akmuo* (Aleksandravičius 1963: 115). Jį Pabrėža pavartojo kelis kartus, pvz.: *kulis ~ kūlys* 201, *kuly tór szyrdi ~ kūlio tur širdį* 328, *kuleys ~ kūliais* 337, 350, bet dažniau, ypač Šventojo Rašto citatų vertimuose, vartojamas aukštaitiškas žodis *akmuo*: *akmóu* 243, 466, *akmeni* 165, 200, 291, *akmenió* 334, *akmenius* 107, *akmenymis* 109, 556, *Akmenis* nom. 484.

3.4. Pabrėža vietomis rašė labai vaizdingai. Štai kaip jis aprašo piktosios ligos, gautos per paleistuvavimą, padarinius (tekstas transponuotas, skliaustuose reikšmės paaiškinimas):

O po įsintimo (įsigalėjimo) ligos. – randas galvos skūsmos, pečių gėlimai, lūpos mažne kuo nedega nuo karščio ir tankiai apgebynė[ja] (aptenka pūslėmis?), *tarp kurių išvirsta meisa* (mėsa) *gyvoji, tokios pat gebynės* (pūslės?) *stogq* (gomurį) *burnos gadina, akelį* (liežuvėlį?) *atėda. Cielq* (visą) *kūnq sunaikina, skausmai člankų* (sąnarių) *kaskarts didinas, prapula* (prapuola) *miegas, pradeda svaitėti, išsimeta pėtmos* (dėmės) *ir skaudūlės* (votys) *baisios ant kūno, ant galva, nosia ir lūpomis, išauga ant rožnių* (įvairių) *vietų kūno tad baisios karpos, tad špetni* (bjaurūs) *guzai ir brantai, kurie suolof[ja] bjauria sulte. – Pradeda pūti gerklė, akelis* (liežuvėlis?) *ir cielas* (visas) *kaklas, tuo kartu nečystatinykas* (ištvirkėlis, pasileidėlis) *pradeda par nosis kalbėti, o kq skystq gerant, šoka apent pro nosis gėrimas. – Pradeda ant galo patys kaulai*

pusti, gumbais mėčioties, į skaudulius pavirsti, po skiltį iš kūno lįsti laukon. Trūksta šalin teipojaus ir meisos (mėsos) pūdamos, eita (eina) be parstojimo pūliai smirdantys iš ronų (žaidų). Jau ir iš burnos eita pasmirdusi dvasia. Dantys krinta (krinta) laukon, skreblio[ja] (skrepliuoja) smirdančiomis skreblėmis (skrepliais). Tad ant galo sylos (jėgos) ligonies pradeda mažinties, kūnas cielas (visas) pradeda smirdėti smarve nuomirėlio, ronos (žaidos) losnai (tartum) ryte kūną ryna. Nu tad po tų neiškentamų sopulių išturėtų, smertis (mirtis) anus užbenga, atskirdamas dūšią (sielą) nuo kūno palaistuvio arba palaistuvės. (153)

Kurio klausytojo (ar skaitytojo) nepaveiktų priešmirtinės žmogaus būsenos aprašymas:

Ateis kožnam (kiekvienam) ta valanda, kad suremti sopuliais smertelnais (mirtiniais) būdamys, atsigulsiam ant lovos: ir jau jau pradėsma ant veido mainyties, o blykšti: jau rasiais akys įkritusios, lūpos pamėlinavusios nuopleikatojusios, susproginėjusios: kriauklai (šonkauliai) iškelti: o rankos nuo stroko (baimės) ir ligos drebančios: jau syla (jėga) ir stiprumas mūsų čystai (visiškai) bengsias: o ramos smūtni (nusiminę) ir sumišę: o liga kaskarts didinsias ir piktyt eis. Jau kūnas pradės šalti: jau liežuvis stingti, jau akys stosias štulpu (stulpu), o kriauklus (šonkaulius) losnay (tartum) dumples pradėsma smertelnai (mirtinai) mušti. (584).

II. „Pamokslós Apey ľabay dydzia gyluky to, katras atsyrandasy Bažniczioy Rimyszky-Katalykiszkojy, sakitas Drangauskiniey Prususy ćiesó Dydzioje Jubileusza Metusy 1827. Mienesiey Bierzely Dienoy 29.“; paskutinis rinkinio pamokslas (765–788 psl.), užrašytas visiškai kitokia rašyba, skiriasi nuo kitų taip pat ir morfologiškai bei leksiškai. „Pabrėža, taikydamasis prie klausytojų, labai stengiasi savo kalbą aukštaitinti“ (Subačius 1996: 46). Be to, rašyba nevienoda ir pačiame pamokslo tekste.

Pamokslo antraštėje ir pradžioje pavartoti „žemaitiški“ užrašymai: *ćiesó ~ ćesu* 765, *kórios ~ kurios* pl. 765, *kórius ~ kurius* 765, *kóu ~ kq* 765, *ónt ~ ant* 765, *atkelawósi ~ atkeliavusi* 765. Toliau rašoma aukštaitiškai, su pasitaikančiomis žemaitybėmis: *ant* 765 (*ónt* 772, 780), 773, *kurius* 765, *kureys* 765, (*kório* 770, *kóriomis* 779), *szaszielu ~ šašėliu* 765, *Tu ciesu ~ tu ćesu* 766 (*Cziesó* 768), *wardu ~ vardu* 772, *prigimtu protu* 774.

Dvigarsis *uo* didžiojoje pamokslo dalyje rašomas aukštaitiškai: *nuo* 765, 780, *nuog* 766, 767 (bet ir *nóu* 2×), 768, 769, 770, 775, 777, 778, 782, 783. Nuo 783 psl. jis žymimas *ũ*: *nũ* 784, 785, *tũmi* 783, *nũpėnu* 784, *nũstoktu* 785, *nũstotu* 787. Pamoksle pavartoti dar šie prielinksnio *nuo(g)* variantai: *nóg* 768, 769, 776, 777, *nóg* 781, *nu* 783.

Labai įvairuoja galūnių užrašymai:

kilmininko: *žemias ~ žemės 765, žiames 768, žiamias 773, kayminęs ~ kaiminės 773, kaymines 773, Duszės ~ Dūšės 783, 785, 788, be draugistės ~ be draugystės 784, Prawadnikęs ~ pravadnykės 785, trejokie ~ trejokio 776, kelę ~ kelio 785, po smerczie ~ po smerčio 788, giwoja ~ gywojo 773, Wiernoje ~ viernojo 774, Wiernoja ~ t. p. 777, ant apturiejimo ~ ant apturėjimo 782, aukszcžiausia ~ aukščiausio 783, nũ to Sziepę Dwasiszką ~ nuo to šėpio dvasiško 786, paskucziausę Suda ~ paskučiausio sũdo 788, tikroses <...> tikrosias ~ tikrosios 769, istatitoses ~ įstatytosios 771, sakomoses ~ sakomosios 787;*

galininko: *mandribe ~ mandrybę 765, kaymine ~ kaiminę 773, iszganima ~ išganymą 766, iszganimo ~ t. p. 786, iszganimą ~ t. p. 787, priesz JEZUSO Kristuso ~ prieš Jezusą Kristusą 766, per Krikszto ~ per Krikštą 769, pawadinimo ~ pavadinimą 775, kórię ~ kurią 775, i Wiero Szwetą ~ į Vierą Šventą 777, tikrą Wierą 787, pagalbo ~ pagalbą 778, łoska ~ loską 778, giwenimo ~ gyvenimą 778, Ką 779, Bażniczią ~ Bažnyčią 779, Duszę <...> kuno ~ dūšių <...> kūną 79, atleydimo ~ atleidimą 780, paszaukimo ~ pašaukimą 781, grażę wierą ~ gražią vierą 781, wisą sawą naudą 781, newalo ~ nevalią 782, i newalę ~ į nevalią 782, wisugeriausio sargo ~ visugeriausią sargą 782, Kokią pirmą iszkadą 782, dide iszkada ~ didžią iškadą 783, apey treczia iszkado ~ apei trečią iškadą 783, mażą iszkadą 784, baysę iszkado ~ baisią iškadą 786, atstojimo, ir pabegimo ~ atstojimą ir pabėgimą 782, per prażudimo ~ per pražudymą 783, per atsitraukimo ~ per atsitraukimą 784, per atsiżadieјimo ~ per atsižadėjimą 787, garbę aukszcžiausę 783, per Kuni-go Tarno ~ per kunigą tarną 783, apey nũstokimo ~ apei nuostokimą 783, giariausę sargą sawą ~ geriausią sargą sawą 785, tokę ... reykalinga Mama ~ tokią <...> reikalingą mamą 785, kurę ~ kurią 785, apey toki prisitropijimo ~ apei tokį prisitropijimą 785, papiktinima ~ papiktinimą 787, par sawo payko pametimo ~ par savo paiką pametimą 787, per sawa paklidima ~ per savo paklydimą 788, kito i koki grieko prisz Wiero Kristaus tikra ~ kitą į kokį grieką pryš Vierą Kristaus tikrą 788, i pekło ~ į peklą 788, už pametimo ~ už pametimą 788;*

įnagininko: *didzią daugibę <...> Wiriausy Gałwu ~ didžia daugybe <...> vyriausia galva 776, łoską ~ loska 779, Dwasę Szwentą ~ Dvasia Šventa 779, ipatingą downę ~ ypatinga dovena 781, wisudydziausę iszkadą ~ visudidžiausia iškada 786;*

vietininko: *cielami swieti ~ cielame sviete 768, wienami Surinkime ~ viename Surinkime 778, jami ~ jame 779, piedose ~ pėdose 768, wisose žemie-si ~ visose žemėse 768, tamsibiesi ~ tamsybėse 772, wisokiose prapultiesi ~*

visokiose prapultėse 788, *Ganitojuse* <...> *Wiskupuse* <...> *Seymuse Dwasiskuse* ~ *ganytojuse* <...> *vyskupuse* <...> *seimuse dvasiškuse* 777, *tamie dayktie* ~ *tame daiktė[je]* 780, *aname Sziepiey* ~ *aname šėpėj* 786, *Raszte Szwentamę* ~ *Rašte Šventame* 786, *kuremi* <...> *wienami* ~ *kuriame* <...> *viename* 786;

veikiamųjų būtojo laiko dalyvių: *kalbejęs* <...> *dawys* ~ *kalbėjęs* <...> *davęs* 771, *prisikieleš* ~ *prisikėlęs* 771, *prapuoli* ~ *prapuolę* 779, *sósytarę* ~ *susitarę* 781;

veikmažodžių būtojo laiko 3-iojo asmens: *gyrdieje* ~ *girdėjo* 765, *apturiejo* ~ *apturėjo* 775, *apturieji* ~ t. p. 776, *apdowenoja* ~ *apdovenojo* 776, *buwo* 765, *uźdiejo* ~ *uźdėjo* 782, *atsitolino* 786, *pasaki* ~ *pasakė* 770, *moki* ~ *mokė* 770, *dawi* ~ *davė* 770, *prikiele* <...> *prisaki* ~ *prikėlė* <...> *prisakė* 771, *paskayti* ~ *paskaitė* 772, *uźpuoli* ~ *uźpuolė* 781, *prapūle* ~ *prapuolė* 786, *uźmuszia* ~ *uźmušė* 781, *paszaukia* ~ *pašaukė* 772, *prispaude* ~ *prispaudė* 781, *iszpliechia* ~ *išplėtė* 768, *paguldzia* ~ *paguldė* 768.

Be kitų aukštaitiškų ypatybių, pamokslui būdingos nesutrumpintos veikmažodžių formos: *matote* 765, 773, *Praszome* ~ *prašome* 766, *pažistame* ~ *pažįstame* 767, *žinokite* ~ *žinokite* 770, *iszmoksime* ~ *išmoksime* 772, *tureme* ~ *turiame* 775 (ir *turema* 778), *Regime* 777, *Miliekiye* ~ *mylėkiye* 775, *De-kawokime* ~ *dėkavokime* 781 (bet ir *Diekawokem* ~ *dėkavokiam* 775), *layskime* ~ *leiskime* 779, *Parkratikeme* ~ *parkratykime* 782, *regimy* ~ *regime* 775, *daeyname* ~ *daeyname* 776, *esime* 779 (ir *esme* 781), *atsirandame* 781, *girdejote* ~ *girdėjote* 786.

Pamoksle daug pavyzdžių, kuriuose veikmažodžiai pavartoti su sangrąžos dalelyte *se* (plg. Zinkevičius 1964: 331): *dziaugase* *džiaugiasi* 765, *diwijuose* 765, *klausose* 766, *wadinase* 769, *prieszinose* 772, *storokimose* 772, *turiedamose* *turėdamiesi* 778, *klauskimemose* 779, *stojose* 781, *rastumese* 787. Neretai ji užrašyta *si*: *dziaugasi* 774, *turiasi* 768, *klausitumetiesi* 766, *trauktiesi* 785, *neduotumemosi* 781, *turemosi* 772, *Turietesi* *turėtis* 776, *stotumesi* ~ *stotūsi* 777, 787. Nereti ir užrašymai su dviguba sangrąža (žr. Zinkevičius 1964: 334): *nepasiliktumemosi* 766, *teatsirandasi* 768, *tebsiture-si* 770, *nesiturieses* 786, *susirenkasi* 777, *prisiartinasi* 780, *prisipildose* 779, *prisispauskimesi* 781, *isigaunasi* 782, *nepasiliktuse* 783, *atsyrastuse* 784, *atsirastumes* 787, *neatsirastumesi* 783, *nūsigruntawojesi* 784, *dasistotumesi* 784, *atsitrauktumesi* 784, *atsiskirtumesi* 785, *atsižadietumesi* 786.

Į pamokslo pabaigą fiksuojamos tariamosios nuosakos 3-iojo asmens formos su formantu *b*: *apturietumb* ~ *apturėtumb* 784, *ysigautumb* ~ *įsigautumb* 785, *pamestumb* 785, *atsitolintumb* 785, *paniekintumb* 785, *butumb* ~ *būtumb* 785, *biegtumb* ~ *bėgtumb* 785, *atsižadietumb* ~ *atsižadėtumb* 786.

Veiksmazodžio *būti* esamojo laiko 3-iojo asmens forma dažnai užrašyta ne *ira*, kaip žemaitiškuose pamoksluose, o *esti*: 766 (dažnai pataisyta iš *ira* ~ *yra*), 767, 768 (bet ir *ira*), 772 (bet ir *ira*), 773 (6×, keturis kartus taisyta iš *ira*, *ira* 8×), 774(3×, bet ir *ira* 3×), 775(5×, 2 taisyti iš *ira*), 785.

Pabrėža, taikydamasis prie vietos klausytojų, keičia ir leksiką. Jis vartoja germanizmus: *giliukis* 'laimė' ir jo vedinius, pvz., *gilukis* ~ *giliukis* 766, 771, 773, 774, *gylukis* 778, *giluki* ~ *giliukį* 767, *gilukinga* ~ *giliukinga* 780, *gilukingu* ~ *giliukingu* 783, *negilukingas* ~ *negiliukingas* 784; *gor* 'visiškai' (paaiškina prieš pirmą pavartojimą *czistay* ~ *čystai*) 782, 787. Taikymusi prie vietos klausytojų galima paminėti ir žodį *Sokramentas* 780 (vietoje žemaitiškuose pamoksluose vartoto *Sakramento*), jis turbūt paimtas ir Prūsijos Lietuvoje spausdintų katalikiškų leidinių.

Apibūdinamas 1759 m. *Ziwato* tarminį pagrindą Girdenis rašo: „Vieną kartą pavartotas žodis *paikybė* [...], užrašytas beveik tik iš Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos tarmių“ (ZI 16). Pamoksle taip pat yra šaknies *paik-* vedinių: *paykuma* ~ *paikumą* 766, 781, 782, 783, *paykumas* ~ *paikumas* 785, *payksziu* ~ *paikšiu* 785, *paykas* ~ *paikas* 785, *paykiausiu* ~ *paikiausiu* 785, *paykay* ~ *paikai* adv. 786, *papaykęs* ~ *papaikęs* 788.

Pamoksle nevartojamas žodis *motyna*, o vartojamas *mama*: *Mama* 785, *Mamay* ~ *mamai* 785, *mamos* 785, žemaitiškas *veizėti* keičiamas *žiūrėti*: *Ziuriekite* ~ *žiūrėkite* 783. Leksikos taikymo prie vietinės kalbos atvejų galima pridurti: a) kai kurių žodžių vartojimą: prieveiksmių *šišia* (*sziszia* 779, 780, 784, 788, *szisze* 787), *tikt* (*tikt* 767 [bet ir *tiktay* 768], 770, 773, 785), *drūtai* (*drutay* 788), jungtuko *bei* (*bey* 784, 786), priešdėlio ir prielinksnio *per* (*per* 782, *Perskirimas*, *e* pataisyta iš *a* 767, *neperto*, *e* pataisyta iš *a* 769 [bet ir *nepargalies* 778], daiktavardžio *jalmužna* 784 (žemaitiškuose pamoksluose *alužna*), minėtojo *sokramentas*; b) polonizmų keitimą: vietoje *čėstis*, *čėslyvas* – *łaymos* ~ *laimos* 765, *łaymingi* ~ *laimingi* 781, vietoje *cūdas* – *stebuklu* ~ *stebuklų* 768, 769 *Stebóklū* ~ *stebuklų* 776 (nors pasitaiko ir *cudaunas* 769, *cudaunay* 771). Pradėtas rašyti žodis *patajemnay* išbrauktas ir užrašyta *paslaptینگai* (*paslaptینگay* 781), o vietoje žemaitiškiems pamoksams būdingo būdvardžio *doskonalus*, pavartota būdvardžio *tobula* forma (*tobulesnia* ~ *tobulesnė* 786).

Tik šiame pamoksle rašomas vardas *Kristus* (*Kristaus* 765 ir t. t.).

III. Apžvalginiam straipsnyje nebuvo įmanoma aprašyti visų *Pamokslų vairingose materijose* kalbos ypatybių, tam reikėtų išsamios studijos. Liko neaprašyti kai kurie morfologijos dalykai, pvz., daiktavardžių kamienų mi-

šimas, įvardžiai, skaitvardžiai, jaustukai, taip pat ir pamokslų sintaksė. Neaparta pakankamai ir leksikos kaita pamokslų chronologijos atžvilgiu. Galbūt tai bus padaryta, kai bus paskelbti kiti Pabrėžos pamokslų rinkiniai.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Aleksandravičius Juozas 1964: Kretingos tarmės skaitvardis. – *Kalbotyra* 10, p. 115–119.
- Aleksandravičius Juozas 1964: Kretingos tarmės įvardis. – *Kalbotyra* 10, p. 121–130.
- Aleksandravičius Juozas 2011: *Kretingos tarmės žodynas*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Daiva Vaišnienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Babickienė Zofija, Jasiūnaitė Birutė, Pečeliūnaitė Angelė, Bagužytė Rūta 2007: *Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė*, Vilnius: Baltos lankos.
- Biržiška Mykolas 1925: *Mūsų raštų istorija*, 2 leidimas, 1 dalis, Kaunas: Valskybės spaustuvė.
- Gidžiūnas Viktoras: *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1879)*, Roma–Vilnius: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, 1994.
- Grinaveckis Vladas 1973: *Žemaičių tarmių istorija (fonetika)*, Vilnius: Mintis.
- Kazlauskas Jonas 1968: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika (kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis)*, Vilnius: Mintis.
- Lebedys Jurgis 1958: 1646 metų giesmynas. – S. M. Slavočinskis. *Giesmės tikėjimui katalickam priderančios, 1646*, fotografuotinis leidimas, paruošė Jurgis Lebedys. – Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 7–52.
- LKA III: *Lietuvių kalbos atlasas III. Morfologija*, ats. red. K. Morkūnas. – Vilnius: Mokslo, 1991.
- LKT: *Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija*. – Vilnius: Mintis, 1970.
- Povilonis Juozas 1939: K. Ambrozijaus Pabrėžos pamokslų stilius. – *Dienovidis* 3, 122–126.
- Subačius Giedrius: Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba. – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos 8 Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 10–113.
- Subačius Paulius 2010: Silvestras Gimžauskas. *Pamokslai*, parengė Paulius Subačius ir Renata Taučiūtė, Vilnius: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija.
- ŠVŽŽ – Birutė Vanagienė. *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas*, 1–2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014–2015.
- ZI – Aleksas Girdenis, Danutė Girdenienė. *1759 m. „Ziwato“ indeksas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- Zinkevičius Zigmas 1966: *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.